

LATVIJAS UNIVERSITĀTE

Pedagoģijas, psiholoģijas un mākslas fakultāte

Nepilna laika klātienes studijas

1.līmeņa profesionāla studiju programma

„Pirmsskolas izglītības skolotājs”

MARINA VAHITOVA

**Sakāmvārdi un parunas, kā līdzeklis 5-6 gadu vecuma bērniem
kultūras un higiēnisko prasmju veidošanā**

Kvalifikācijas darbs

Darba vadītājs

Asoc.prof.
Akadēmiskais amats

Dr. psych.
Zinātniskais/
akadēmiskais grāds

Valentīna Romenkova
Vārds, uzvārds

_____
Paraksts

RĪGA 2018

ANOTĀCIJA

Kvalifikācijas darbs izstrādāts par tēmu „Sakāmvārdi un parunas, kā līdzeklis 5-6 gadu vecuma bērniem kultūras un higiēnisko prasmju veidošanā”.

Darba mērķis ir noskaidrot sakāmvārdu un parunu iespējas un nozīmi bērnu kultūras un higiēniskas normas veidošanā.

Pētījums sastāv no 2 daļām – teorētiskās un praktiskās. Darba teorētiskajā daļā analizēti pagātnes un mūsdienu psihologu, pedagogu viedokļi un izteicieni par sakāmvārdu un parunu ietekmi, to izmantošanu pedagoģiskajā un audzināšanas procesā. Dotajā pētījumā tiek akcentēts 5-6 gadu vecuma posms, analizējot kultūras un higiēniskas prasmes un to veidošanās mehānismus šajā vecumā. Plaši pētīta sakāmvārdu un parunu izmantošana izglītojošajā darbā ar bērniem minēto vecuma, vērojot viņu uzvedības normu veidošanās sabiedrībā.

Darba pētījumu daļā aprakstīts pētījuma metodoloģiskais pamatojums, pētāmās grupas raksturojums un pētījuma norises apraksts – vecāku aptauja, bērnu novērošana, vērojumu salīdzināšana, rezultātu apstrāde un analīze. Praktiskajā daļā pētīta sakāmvārdu un parunu ietekme uz bērnu kultūras un higiēniskas normas veidošanās.

Šīs tēmas nozīmīgumu nosaka tādu milzīgu lomu, kuru spēlē sakāmvārdi un parunas bērna runas attīstībā. Mūsdienu pasaulē bērns pavada daudz laika datorā, jūtās "dzīvas" komunikācijas trūkums. Tā rezultātā sakāmvārdi un parunas praktiski netiek izmantoti. Tomēr, iepazīšanās ar tiem ļauj ieaudzināt mīlestību pret valodu, tradīcijām, bagātina iekšējo pasauli un tai ir praktiska vērtība. Neskatoties uz pasaules globalizāciju, ieaudzināt bērniem interesi un sniegt zināšanas par savas tautas daiļradi.

Pētījuma rezultāti ļauj apstiprināt izvirzīto hipotēzi – sakāmvārdu un parunu mērķtiecīga izmantošana pedagoģiskajā darbībā ar bērniem veicina sekmīgu un emocionāli pozitīvu kultūras un higiēniskas normas un prasmes apguvi.

ATSLĒGAS VĀRDI: *folklorā, sakāmvārdi, parunas, pedagoģiskais process, kultūras normas, higiēniskas prasmes, sociālas normas, bērnu attīstība.*

KVALIFIKĀCIJAS DARBA APJOMS: 61 lpp, 8 attēli, 10 tabulas,
5 pielikumi, 43 literatūras avoti.

ANNOTATION

The qualification paper was developed on the topic of Proverbs and sayings as means of developing cultural and hygienic skills of children 5-6 years of age.

The purpose of the work is to find out the possibilities of proverbs and sayings and their significance in the formation of cultural and hygienic norms.

The study consists of 2 parts: theoretical and practical. The theoretical part of the work analyzes the opinions and statements of psychologists and educators, both past and present, about the influence of proverbs and sayings, their use of pedagogical and educational processes. In this study, analyzing the cultural and hygienic skills and mechanisms of their formation, the emphasis was placed on the 5-6 years old age gap.

The use of proverbs and sayings in educational work with children of specified age is widely studied, observing the formation of their norms of behavior in society.

The research part describes the methodological foundations of the study, the characteristics of the group under study and description of the course of the study – interviewing parents, observing children, comparing observations, summarizing the results and analysis.

The importance of this topic is determined by the role that proverbs and sayings play in the development of the child's speech. In the modern world, a child spends a lot of time on a computer, there is a shortage of „live communication“. As a result, proverbs and sayings are practically not used. However, familiarity with them allows you to instill a love of language, traditions, enriches.

The results of the study allow to confirm the advanced assumption – purposeful use of proverbs and sayings in pedagogical work with children, contributes to the successful and emotional development of cultural and hygienic norms and skills.

KEYWORDS: folklore, proverbs, sayings, pedagogical process, cultural norms, hygienic skills, social norms, child development.

VOLUME OF QUALIFIED WORD: 61 pages, 8 drawings, 10 tables, 5 applications, 43 literary sources.

SATURS

Ievads _____	5
1. Sakāmvārdi un parunas kā audzināšanas līdzeklis pirmsskolas vecuma bērniem	
1.1. Sakāmvārdu un parunu būtība _____	7
1.2. Sakāmvārdu un parunu klasifikācija un struktūra _____	10
1.3. Sakāmvārdu un parunu funkcijas _____	14
1.4. Pirmsskolas vecuma bērnu kultūras un higiēniskas prasmes raksturojums _____	18
1.5. Kultūras un higiēnisko prasmju veidošanās metodes, sakāmvārdu un parunu nozīme tos veidošanā _____	21
2. Sakāmvārdu un parunu nozīmes izpēte bērnu kultūras un higiēnisko prasmju veidošanā pirmsskolas izglītības iestādē	
2.1. Pētījuma metodoloģiskais pamatojums _____	28
2.2. Grupas raksturojums pētījuma sākumā _____	29
2.3. Pētījuma norises apraksts _____	35
2.4. Rezultātu apstrāde un analīze _____	46
Secinājumi _____	52
Izmantotās literatūras un avotu saraksts _____	54
Pielikumi _____	57

IEVADS

Pirmsskolas vecums ir vispilnīgākais un svarīgākais bērna attīstībā un audzināšanā. K.Ušinskis (К.Ушинский) rakstīja: „Audzināšanas mākslā ir tāda īpatnība, ka gandrīz visiem tas šķiet pazīstams un saprotams. Gandrīz visi atzīst, ka audzināšana prasa pacietību, bet ļoti maz ir nonākuši pie pārliecības, ka bez pacietības, iedzimtas spējas un prasmes, vēl ir nepieciešamas gan speciālas zināšanas”.

Mūsdienās jautājums par izglītības humanizāciju, tās reformu ir aktuāls. Mācību procesā humanitārais modelis ir veids, kā cilvēks veidojas kultūrā, tā ir viņa garīguma attīstība. „Mācīšana paredz ne tikai apgūt sociālo pieredzi, kas kļuvusi par kultūru, un uz tās pamata attīstīt personību, bet arī rādīt pasaules tēlu un savu personīgo tēlu šajā pasaulē, pamatojoties uz pedagoga kultūras pieņemšanu un apzinoties savu kultūru. Šie procesi efektīvāk tiek realizēti pedagoģiskajā realitātē, kad bērns tiek uzskatīts par „mikrokosmosu”, par mācību procesa centru, bet mācību procesam ir cilvēku veidojošs raksturs” (Z.Cehlova, M.Čehlovs,2006,30).

Bagātīgo materiālu morālas kvalitātes, kultūras un runas izglītībai satur tautas mutvārdu daiļrade. Folklorā dod brīnišķīgu runu paraugus, kas ļauj bērnam veiksmīgi apgūt dzimto valodu. Sakāmvārdi un parunas sauc par pērlēm un tautas mākslu. Tie ietekmē ne tikai pratu, bet arī cilvēka jūtas. Šie folkloras žanri ir virkne dzīves normu, tautas gudrības. Un cilvēki vienmēr nosodīja stulbumu, slinkumu, niknumu un slavēja centību, pratu, skaistumu, labsirdību. Cilvēka kultūra ietver ne tikai dvēseles skaistumu, bet arī ķermeņa skaistumu. Kultūras un higiēnas prasmes atspoguļo attieksmi gan pret sabiedrību, gan pret sevi kā par šo sabiedrības daļu.

Autore uzskata, ka sakāmvārdus un parunas bērni viegli uztver un atceras, jo tas raksturo cilvēka, viņa uzvedību, rīcību, darbību, izmantojot konkrētus, spilgtus tēlus. Svarīgi, ka sakāmvārdi un parunas var izmantot, lai rādītu noteiktu noskaņu, atmosfēru ap kādu situāciju. Intonācijas, ar kurām jūs sakāt vienu un to pašu sakāmvārdu, paplašina pedagoģiskās iespējas.

Minētie faktori pamatoja šī kvalifikācijas darba tēmas izvēli un tās aktualitāti.

Pētījuma objekts. Sakāmvārdi un parunas pedagoģiskajā procesā pirmsskolā.

Pētījuma priekšmets. Sakāmvārdu un parunu izmantošana pedagoģiskajā procesā ar 5-6. gadīgiem bērniem.

Pētījuma mērķis. Noteikt sakāmvārdu un parunu nozīmīgumu vecāko pirmsskolas vecuma bērnu attīstībā.

Hipotēze. 5-6.g. vecuma bērni kultūras un higiēniskas prasmes apgūs veiksmīgāk, jā:

- sakāmvārdu un parunu izmantošana notiks sistemātiski ikdienas attiecībās un atbilstoši bērnu vecumam, interesēm un vajadzībām;
- bērna attīstība pirmsskolas izglītības iestādē un ģimenē tiek orientēta uz kultūras un higiēniskas prasmes mērķtiecīgu apgūšanu;
- audzināšanas un mācīšanas darbībā tiek izmantotas dažādas metodes sakāmvārdu un parunu piemērošanas.

Pētījuma uzdevumi.

1. Analizēt zinātniski metodisko, psiholoģisko un pedagoģisko literatūru par sakāmvārdu un parunu rodas un būtību.
2. Pētīt un analizēt teorētisko literatūru par vecāko pirmsskolas vecuma bērnu attīstību veidošanas mehānismiem un 5-6.g. vecuma bērnu īpatnībām.
3. Pētīt sakāmvārdu un parunu izmantošanas iespējas un to ietekmi uz vecāko pirmsskolas vecuma bērnu kultūras un higiēnisko prasmju veidošanu.
4. Apkopot un analizēt iegūtos datus.

Pētījuma metodes.

1. Metodiskas, psiholoģiskas un pedagoģiskas literatūras izpēte un analīze.
2. Pedagoģiska novērošana.
3. Vecāku aptauja un anketēšana.
4. Rezultātu analīze.

Pētījuma bāze: Rīgas X pirmsskolas izglītības iestāde, 18 bērni vecumā no 5 līdz 6,5 gadiem.

1. Sakāmvārdi un parunas kā audzināšanas līdzeklis pirmsskolas vecuma bērniem

1.1. Sakāmvārdu un parunu būtība

Jēdziens „Kultūra” (latīņu: *cultura*, kas sakņojas vārdā *colere* – „kultivēt”) apzīmē cilvēku darbības veidus, kā arī simboliskās struktūras, kas piešķir jēgu šīm darbībām.

Kultūra kopumā apzīmē atsevišķu sapratīgu indivīdu vai sabiedrību produkta kopumu. Tā sevī ietver tehnoloģijas, zinātni, mākslu, kā arī uzvedības normas, ģērbšanās normas, valodu, reliģiju, rituālus, likumus, morāli un uzskatu sistēmas (Jary D. and Jary J, 1991,101).

No jaunākiem definējumiem minams UNESCO apraksts (2002): „... kultūrai vajadzētu tikt uztvertai kā noteiktas sabiedrības vai tās grupas garīgo, materiālo, intelektuālo un emocionālo īpašību kopumus, kā arī šīs sabiedrības vai tās grupas vizuālā māksla, literatūra, dzīves stils, kopdzīvošanas paražas, vērtību sistēmas, tradīcijas un uzskati”.

Literatūra kā neatņemama kultūras sastāvdaļa satur pati mūžīgās morāles un garīgās vērtības. Kā ievest bērnu kultūrai? Skolotājam ir jāizstrādā sava pakāpeniskas darbības sistēma, kas novedīs pie vēlamā rezultāta – garīgi un morāli attīstītas personības veidošanās. Literatūra nes sevī laika zīmogs. Tas ir savienjoša vītne, kas apvieno paaudzes, garām cilvēku pūliņus un ideālus. Tāpēc visu sākums sāka kļūt par folkloru.

Termins „folklorā” (tulkojumā „tautas gudrība”), pirmo reizi ir ieviesusi angļu zinātnieks D.Dž.Tomass 1846.gadā. Sākotnēji šis jēdziens ietvēra visu garīgo (ticējumi, dejas, mūzika un citi), bet arī materiālā (mājoklis, apģērbs) tautas kultūru. Folklorā (angļu: *folklore*) – tautas jaunrade, visbiežāk tieši mutvārdu; tas rada un dzīvo tautā: dzeja (teikas, leģendas, dziesmas, mīklas, pasakas, eposs), tautas mūzika, teātris, dejas, arhitektūras, tēlotājas un dekoratīvi lietišķā māksla.

Folklorā kā tautas daiļrades daļa ir saistīta ar verbālo, t.i. vārda izteiksmi. Viņam ir vārda mākslas īpašības. Priekšnoteikumi folkloras rašanos parādījās primitīvā kopienas sistēmā ar mākslas veidošanās sākumu. Folkloras darbi ir anonīmi. V.Belinskis (В.Белинский) rakstīja par folkloras darbu specifiku: „Tur nav zināmu vārdu, jo literatūras autors vienmēr ir cilvēks. Tas pārveidojas no dzimtas dzimtai, no paaudzes paaudzē, un mainās ar laiku: tad saīsina to, tad to pagarina, pēc tam pārtaisiet to”.

Folkloras vēsture ir žanru vēsture. Mazie folkloras žanri (parēmijas): epika, garīgā dzeja, mīkla, leģenda, tautas dziesma, rituāla dzeja, sakāmvārdi, parunas, teicieni, nostāsti, pasakas un pazīmes. Tie satur cilvēka spriedumus par dzīves veidu, par darbu, par dabas spēkiem, izteikumi par cilvēka lietām. Šī ir joma par morāliem novērtējumiem un spriedumiem par to, kā dzīvot, kā audzināt bērnu, kā cienīt senču, tas ir ikdienas uzvedības noteikumi.

Saskaņā ar akadēmiķa A.Potebņa (А.Потебня) teikto, folkloras darbos vienmēr ir laika zīmogs un vide, kurā viņi „ilgi dzīvo”.

Sakāmvārdus kā folkloras žanru enciklopēdiskās vārdnīcās dažkārt sauc par tautas aforismu. V.Dāla grāmatā „Krievu tautu sakāmvārdi” viņi tiek definēti kā „īsa līdzība, spriedums, teikums, instrukcija, izteikta un nodota apgrozībā” (Даль, 1996, 237).

Ir grūti noteikt, cik sen ikdienas lietošanai cilvēkiem parādījās sakāmvārdi un parunas, bet no zemāk minētajām citātiem kļūst skaidrs viņu ietekme gadsimtu gaitā:

„Sakāmvārds – saglabāts senās filozofijas fragments” (Aristotelis);

„Sakāmvārds – tas bieži vien ir muļķība, kas ilgu gadsimta laikus paspējusi kļūt par gudrību (Klaus-Peter Thiele);

„Ir tādi teicieni un sakāmvārdi, kurus ikviens pieņem un izmanto, tādi teikumi nenotiks no gadsimta uz gadsimtu, ja visiem cilvēkiem nešķiet patiesi” (Mark Fabius Quintilian).

Alfred de Musset sakāmvārdi ir pazīstami 19.gadsimtā („Chasles, Etudes sur les proverbes dramatiques”, 1854). Augstās sabiedrības salonos sakāmvārds tika improvizēts kā neliels dramatisks darbs.

Sakāmvārdi un parunas ir tautas folkloras pērles, to neviens neatceras bez iemesla. Viņi rodas atmiņā par notikumu vai sarunu. Ne katrs teiciens kļuva par sakāmvārdu, bet tikai tāds, kas tika apvienots ar daudzu cilvēku domām un dzīvesveidu. Sakāmvārdu un parunu saprašana prasa asu prātu un iztēli, labas valodas zināšanas un spēju novērtēt asprātību.

Tautas teicieni pētnieks un tulkotājs I.Snegirev (И.Снегирёв) norādīja, ka vārds no kura notika „sakāmvārds” – tas bija vecā slāvu „slava”, kurai tika veiktas pārmaiņas. Senā laikmetā šis vārds bija tik svarīgs, ka tas radīja slavu un reputāciju. Parunas nāk no vārda „runāšana” – vienkārša balss izteiksme, kā cilvēka spēja izteikt skaņas. Paruna prasa saziņu ar konkrētu situāciju.

Ir daudz dažādu viedokļu par terminu definīciju, taču lielākā daļa raksturo sakāmvārdus un parunas kā ilgstošas pamācoša rakstura frāzes, kas atspoguļo pasaules ainu valodu īpatnības. „Sakāmvārdi un parunas ir pārsteidzoši precīzs nacionālās un estētiskās kopienas uzvedības spogulis” (Драч, Черняк, 2001, 20).

Sakāmvārds ir saīsināts teikums. Tas ietver sevī vispārējo viedokli vai zināšanas par kādu gadījumu no dzīves. Parasti sakāmvārds ir izveidots tieši tautas daiļradi, bet to dažkārt aizņem no literārā darbiem (басни И.Крылова, „Горе от ума” А.Грибоедова). Sakāmvārdi satur visu kopa cilvēku jūtas: dusmas, skumjas, bailes, brīdinājums, aizvainojums, kairinājums. Vienu vārdu sakot, viņi atspoguļo viņu radītāju – cilvēku sajūtas. Dažkārt var gadīties, ka sakāmvārdam nav konkrēta attēla, tad tas būs morālas rakstura vispārinājums, piemēram („На Бога надейся, а сам не плошай”). Sakāmvārds ir atbilde uz jautājumu, ko rada dzīve.

Runājot par terminu „paruna” – tas vairāk ir mākslīgs, nevis tautisks. Patiesībā parunas ir vēl viens solis, lai samazinātu teiku vai sakāmvārdu, var būt nepietiekami attīstīts pirms viņiem vai puse no tiem (piemēram: „Как свинья под дубом”, „Как Лебедь, Рак и Щука”). Vairāki teiciens dod noteiktu atbildi uz jautājumu: kāds ir cilvēks, kādas ir viņa pazīmes.

V.Žukova vārdnīcā „Krievu sakāmvārdi un parunas” paruna tiek definēta kā īss tautas teiciens, kurai ir tikai burtiska nozīme un kas ir pilnīgs teikums gramatiskā nozīmē. Šīs stabila frāzes var izteikt tikai noteiktu nozīmi. Tomēr dzīves situācijas ir tipiskas, un tādēļ līdzīgos gadījumos daudzi cilvēki lieto parunas bez izmaiņām. Parunām, atšķirībā no sakāmvārdiem, nav figurālas nozīmes.

Ukrainas jurists Čubinskis 1861.gadā rakstīja: „Daudzi sakāmvārdi ir nekas cits kā seno tautu tiesas spriedumi, kopienu lēmumi ... Sakāmvārdi un tagad nosaka daudzas attiecības, kas pastāv starp cilvēkiem”. Nevērsties uz seno teikumu nozīmē ignorēt neierakstītos likumus tajā jomā, uz kuru attiecas miljonu cilvēku attiecības” (Багмет,2002,8).

Tātad, sakāmvārdi un parunas – tas ir „biezs tautas mākslu saldaiss krējums”. Gandrīz vienmēr – darbi ir tēlaini, un tādēļ tiem ir rīcības iespējas dzīvē, kā ātra atbilde uz vairākiem dziļiem un ļoti nopietniem jautājumiem. Tas ir pieejamie līdzekļi, lai pēc iespējas īsākā laikā apgūtu cilvēku zināšanu enciklopēdiju. Sakāmvārdi un parunas izceļ un vispārina pašus būtiskākos brīžus cilvēka dzīvē, un tas ir neizsmeļams tautas gudrību krājums, kultūras mantojums, kas savu nozīmi nav zaudējis arī mūsdienās (Niedre, 1955,11).

Līdz ar to, pamatojoties uz iepriekš minēto, sakāmvārdus un parunas var vērtēt kā pedagoģisko folkloru. No pedagoģiskā viedokļa interesantas ir sakāmvārdu pamācības, kas norada bērniem labos tikumus, tai skaitā arī kultūras un higiēniskas iemaņas; kas aicina uzvesties godprātīgi, pieklājīgi, būt čaklam; konstatē audzināšanas rezultātus.

Sakāmvārdi un parunas ir veselu tautu uzskatu un pārlicību kopums visīsākajā tās izteiksmes formā, kas ļaužu vidū gadu gadiem krājusies un veidojusies pieredzes ceļā. Ar sakāmvārdiem iepriekšējo paaudžu zināšanas tiek nodotas nākamajām, tādējādi jauno paaudzi sagatavojot skaudrajai dzīves skolai. Bērna raksturs un īpašības tiek izceltas gan ārēju faktoru ietekmē, gan ģimenē, gan skolotāja darbā. Sakāmvārdu un parunu tematika ir ļoti daudzveidīga. Tajos izteikta sabiedriska doma par audzināšanu.

1.2. Sakāmvārdu un parunu klasifikācija un struktūra

V.Dāls (В.Даль), izskatot sakāmvārdu kā tikai un vienīgi tautas vides komunikācijas produktu, saka: „par sakāmvārdiem un parunām jāiet tautā”. Bet, ja folklorā sakāmvārdu vieta ir nenoliedzama, lingvistikā vienotu viedokli par to, kādā jomā attiecas sakāmvārdi, it ka nav. Vieni zinātnieki pieskaita to pie frazeoloģijas, citi izdala atsevišķu zinātni paremioloģiju (паремиология).

Tiek atzīts, ka sakāmvārds atspoguļo kādu realitātes fenomenu, ko novēroja cilvēki no seniem laikiem, un tāpēc tā ir daļa no kopējas cilvēku pieredzes. Viena no sakāmvārda īpatnībām ir apziņa par atsauci uz cilvēku pieredzi. Tādā veidā tā atšķiras no citām valodas semantiskajām vienībām, kas apzinās iepriekšējo paaudžu pieredzes bezsamaņu izmantošanu. Tādā veidā, lietojot sakāmvārdu patiesumu problēma par paziņojumiem ir noņemta, jo cilvēks nerunā no sevis, bet atsaucoties uz svešu un tādējādi objektīvu pieredzi.

Tātad sakāmvārdi un parunas darbojas kā leksikonu vienības un līdzeklis, lai attēlotu attiecīgās valodas runātāju pasaules ainu. Tiek izšķirti šādi sakāmvārda galvenie raksturlielumi:

1. Sakāmvārds vienmēr ir teikuma formā;
2. Savā struktūrā, sakāmvārds izmantotais noteiktā laika posmā, balstās uz šī perioda dzīva tautas valodas sintakses struktūras modeļi un tendences;
3. Sakāmvārds ir sintaksiski un kompozicionāli pabeigts dzejas darbs, kas spēj patstāvīgi darboties;
4. Sakāmvārds neļauj izmantot vārdus, kas norāda sintakses struktūras nozīmi telpiskajā, laikā, konkrēti personiskajā un citos aspektos;
5. Sakāmvārdam vienmēr ir alegorisks raksturs, izteikts ārkārtīgi vispārējs spriedums;
6. Sakāmvārda sintaksiskā nozīme tiek realizēta kā mūžīga vai nenoteikta.

Jau esošie sakāmvārdi un parunas ir nemirstīgi. Viņi ir vissvarīgākais materiāls vēsturisko notikumu, etnogrāfijas, ikdienas dzīves un cilvēku pasaules izskata iepazīšanai. Izturot laika novērtējumu, sakāmvārdi un parunas organiski apvienojās ar runu; vienmēr izdaiļos tās ar prātu, spēju trāpīgi un precīzi aprakstīt visas dažādās dzīves izpausmes.

Šobrīd ir daudz sakāmvārdu un parunu klasifikācijas. Apsveriet G.Permjakova klasifikāciju.

1.Alfabētiskā klasifikācija. Tas prasa sakāmvārdu un parunu ievietošanu alfabētiskā secībā atkarībā no pirmā vārda sākotnējām burtiem. Tā atrodas sakāmvārdi un parunas lielākajā daļā seno kolekciju un daudzās mūsdienu publikācijās. Alfabētiskas sistēmas neapstrīdamā priekšrocība ir tā vienkāršība. Tomēr, izmantojot šo izvietojšanas metodi, tās pašas sakāmvārda varianti, sākot ar dažādiem burtiem, ietilpst dažādās vietās. Šī metode ir īpaši neērta, lai klasificētu sakāmvārdus, kas tulkoti no citas valodas, jo jebkurš var tulkot tā, ka tas būtu jāsāk ar jebkuru burtu.

2.Klasifikācija pēc atbalsta vārdiem (tas pats leksiskā vai enciklopēdiskā) nozīmē sakāmvārdu un parunu sadalījumu pēc mezglā vārdiem, no kuriem konkrētais teiciens veidojās. Šis veids ir ērts, lai atrastu dažus jau pazīstamos sakāmvārdus, bet slikti, ka ar to pašu nozīmi, bet ir dažādas pēc leksiskajā sastāva teicieni nonāk dažādās grupas un otrādi, līdzīgi pēc vārdiem, bet atšķirīgi nozīmē – vienā. Piemēram: „Bēg no darba kā no uguns”. Šo sakāmvārdu var attiecināt uz grupu, kas apvieno teicienus par darbu vai grupu par uguni.

3.Monogrāfiskās klasifikācijas pamatā ir sakāmvārdu iedalījums pēc savākšanas vietas un laika un to savācēja. Tieši tā sastādīta grāmata „Пословицы, поговорки, загадки рукописных сборников XVIII-XX веков”(АН СССР,1961). Šis sakāmvārdu klasificēšanas un publicēšanas veids ir ļoti ērts izpētītu vēsturi, taču tas absolūti negarantē to, ka nebūs daudzkārtēju atkārtojumu un iekšējo nesakārtotību.

4.Ģenētiskā klasifikācija materiālu sadala pēc izcelsmes, it īpaši valodām un tautām, kas to izveidojuši. Ģenētiskā sistēma atkārti daudzas monogrāfijas iezīmes, tai skaitā tās nepilnības, kas saistītas ar vienādu tekstu bezgalīgu atkārtošānu.

5.Tematiskā klasifikācija paredz sakāmvārdu un parunu sadalīšanu pa tēmām, t.i., pēc to satura. Tematiskā klasifikācija ļauj novērst uzmanību no daudziem nenozīmīgiem izteikuma elementiem un pievērst uzmanību galvenajam tā izteikumam. Pirmkārt, daudzi sakāmvārdi tiek lietoti pārnestā nozīmē, t.i., atšķiras dažādām tēmām un tāpēc nevar tikt veiktas rāmja vienu šauru tēmu. Otrkārt, visas piedāvātās grupas savstarpēji krustojas un tāpēc nedod viennozīmīgu risinājumu. Un visbeidzot, treškārt, tematiskajās grupās diezgan patvaļīgi sadalīti, un katrs pētnieks un grāmatas sastādītājs lemj pa savam.

Tātad, katrai no šīm sistēmām ir savas priekšrocības un trūkumi, un var ar tiem vai citiem panākumiem piemērotas atsevišķos gadījumos. Tomēr šīs sistēmas ir viens kopīgs trūkums: tie visi balstās uz gadījuma pazīmes, kas nav saistīti vai gandrīz nav saistīti ar sakāmvārdu un parunu dabu. Tieši tāpēc neviena no esošajām tagad klasifikācijas sistēmām nevar būt par pamatu, lai radītu objektīvu žanra teoriju (Пермяков, 1988, 11-13).

Slavenais V.Dāls piešķīra saviem sakāmvārdiem 179 tematiskās kolonnās: sakāmvārdi par ticību (dievs, grēks, dievbijība), par likteni (pacietība, cerība un citas), par laimi (veiksmi), par bagātību un nabadzību, skopumu, taupību un tamlīdzīgi. Šis temats ir tik plašs kā cilvēku dzīve. Saskaroties ar nepieciešamību bieži ņemtu vērā vairākas nozīmes, V.Dāls ļoti bieži vienu un to pašu sakāmvārdu ievietotu dažādās tematiskās sadaļās.

Arī sakāmvārdus un parunas var klasificēt par tēmām: par ģimeni, par draudzību, par darbu, par maizi utt. (Липин, Шерстянкина, 2007, 67-72).

M.Ribnikova piedāvā klasifikāciju, pamatojoties uz semantisko principu:

- 1) tēlainā izteiksme, kas runā par personu, kas raksturo cilvēka iekšējās un ārējās īpašības;
- 2) personas stāvoklis: fiziskais, materiālais, garīgais;
- 3) darbības definēšana un novērtēšana;
- 4) apstākļi: darbības cēlonis, vieta, darbības laiks;
- 5) parādības, priekšmeti, to definīcija un novērtēšana. Daudzums un kvalitāte. Šo kvalifikāciju var papildināt ar sesto punktu:
- 6) personas savstarpējas attiecības: ģimenes stāvoklis un dzimumu stereotipi (Рыбникова, 1985, 159-166).

Sakāmvārdi un parunas jebkura valodā ir vienības, kas atspoguļo šīs valodas runātāju pasaules ainu. Tās izraisa apziņā noteiktu informācijas kopumu, kas nosaka izteiksmes loģisko uzbūvi, no otras puses – šīs izteiksmes izmantošanas robežas, saikni ar noteiktām cilvēku vēstures un kultūras parādībām. Sakāmvārdi un parunas stingri ietilpst atmiņā. Viņu iegaumēšanu veicina vārdu spēle, dažādas līdzskaņas, ritms. Šajā gadījumā dzeja darbojas kā gudrības saglabāšanas un izplatīšanas forma, izziņas darbības pieredze, audzināšanas modelēšana un tā rezultāts – uzvedība.

Izšķirot sakāmvārdu un parunu, ir jāņem vērā, pirmkārt, to kopīgās obligātās pazīmes, kas atšķir sakāmvārdus un parunas no citiem tautas mākslas darbiem; otrkārt, kopīgas pazīmes, bet ne obligātas, apvienojot un sadalot tos vienlaicīgi; un, treškārt, pazīmes, kas tos diferencē (Арзамасцева, Николаева, 2000, 472).

Vispārīgie sakāmvārdu un parunu obligātie elementi ietver:

- Īsums;
- ilgtspējība (spēja pavairot);
- saziņa ar runu (sakāmvārdi un parunas dabiskajā dzīvē pastāv tikai runā);
- piederība pie runas mākslas;
- plašs pielietojums.

Sakāmvārdu un parunu struktūrā var atšķirt noteiktas pazīmes. Tās atšķiras dažādās semantiskās motivācijas pakāpēs. No šī viedokļa mēs varam atšķirt trīs visvairāk skaidri izteiktos sakāmvārdu un parunu veidus.

Pirmajā kategorijā ietilpst sakāmvārdi, kas vairs netiek lietoti burtiski. Attiecīgo sakāmvārdi satuvinās ar frazeoloģizmām. Šeit var pieskaitīt sakāmvārdi: „Взялся за гуж, не говори, что не дюж”, „Горбатого могила исправит”, „Закон, як дишло, куди схочеш – туди й верни”, „Ass vārds sār ilgāk nekā pātagas cirtiens”.

Otrs veids ietver sakāmvārdus, kas atšķiras ar divkāršu nozīmi – burtisko un alegorisko: „Лежачего не бьют”, „Что посеешь, то и пожнешь”, „Visi vilki nav pelēki”, „Jūtas kā septītajās debesīs”, „Дивиться, як вовк на теля”. Runas praksē šāda veida sakāmvārdi parasti tiek izmantoti figurālajā nozīmē.

Trešais veids sastāv no šādiem izteicieniem, kurus lieto tikai burtiskā nozīmē. Tas ietver sakāmvārdus un parunas, piemēram: „Drošam pieder pasaule”, „Таупи маізі, нетаупи дабу”, „Labi būt stipram, gudram divreiz labāk”, „Век живи – век учись”, „Старый друг лучше новых двух”, „Страху нема там, де його не бояться”.

Semantiskajā struktūrā mēs varam atšķirt četru veidu situācijas (izteiksmes ziņā):

1. Attiecība starp lietām.
2. Attiecība starp lietām un to pazīmēm.
3. Attiecības (atbilstība) starp pazīmēm atkarībā no attiecībām starp lietām.
4. Attieksme (переференция) starp lietām, atkarībā no tā, vai viņiem ir noteiktas pazīmes.

Būdams viens no bagātākajiem folkloras žanriem, sakāmvārdi un parunas pastāv galvenokārt mutiski. Tādēļ viņu **fonētiskajai ierīcei** ir ļoti svarīga loma. Galvenās fonētiskās iezīmes ir harmoniska atskaņa un simetrisks ritms. Šīs funkcijas ir īpaši svarīgas un skaidras sakāmvārdu un parunu dzīvē, lai tos būtu vieglāk atcerēties, iemācīties un pārraidīt mutiski no paaudzes paaudzē.

Sintaktiskā struktūra. Krievu sakāmvārdos un parunas, kas izteikti ar vispārīgiem personīgiem teikumiem, tiek izmantota darbības vārda tagadnes un nākotnes laika raksturīgā forma – tipiska izpausme vispārējam spriedumam, mācībai, kas ir gan sakāmvārdu, gan parunu saturs un mērķis. Tas ir ērts veids, kā izteikt vispārīgus

noteikumus, padomu vai darbības aprakstu, kas attiecas uz visiem cilvēkiem, vērsties pie visiem: „Береги платье снову, а честь смолоду”, „По одежке встречают, по уму провожают”, „Dari ko darīdams, apdomā galu; šuj ko šūdams, aizmet mezglu”, „Старість – не радість, та й молодість не користь”.

Latviešu folklorā sakāmvārdi un teicieni bieži sastopamas pantiņu formas vai tautas dziesmas.

Stilistiska struktūra. Sakāmvārdos un parunās plaši izmanto tropus (тропы) kā efektīvu valodas līdzekļi, lai pastiprinātu tēlainību un izteiksmību teicienam: metafora, personifikācija, caur kuru tiešā objektīvā nozīmē nokļūst pārnēsājamajā.

Tādējādi, sakāmvārdi un parunas ir valodas bagātība. Sakāmvārdu klasifikācija ir daudzveidīga un pretrunīga. Katram veidam ir savas priekšrocības un trūkumi. Sakāmvārdu un parunu struktūrā ir noteiktas pazīmes: semantiskā, sintaktiskā, stilistiskā struktūra, fonētiskās īpašības. Sakāmvārdi attīsta bērna domāšanu, iedvesmo mīlestību pret dzimto valodu, veicina valodas un literatūras labāku un dziļāku apguvi. Sakāmvārdos un parunas tiek izmantoti dažādi leksiskie paņēmieni: metaforas, alegorija, tropi, ritmiskums, salīdzināšana un citi tēlaini līdzekļi.

1.3. Sakāmvārdu un parunu funkcijas

Galvenais sakāmvārdu un parunu mērķis vienmēr ir bijusi audzināšana, tās kopš seniem laikiem uzstājās kā mācību līdzeklis. No vienas puses, tie satur pedagoģisko ideju, no otras puses – ir izglītojoša ietekme, ir izglītības funkcijas: stāsta par rīkiem, metodēm audzināšanā, kas atbilst tautas priekšstatiem, dod personības novērtēšanas raksturojumu - pozitīvo un negatīvo. Šie novērtējumi, tā vai citādi, nosaka personības veidošanas mērķus, ietver aicinājumus audzināt, pašam audzināties un pārkvalificēties, nosodīt pieaugušos, kuri neievēro savus svētos pienākumus – pedagoģiskas.

Sakāmvārdu funkciju jautājums tiek izstrādāts diezgan plaši, pirmkārt, folkloras speciālistiem. Lingvisti izrāda ierobežotu interesi par šo jautājumu, apsverot sakāmvārdus kā netipisku valodu vienībām. Tomēr pēdējos gados, kad pieauga interese par valodas izpēti funkcionālā aspektā, sakāmvārdi un parunas kā precedentu teksti, ir piesaistījuši arvien lielāku uzmanību.

Sakāmvārdi un parunas tiek raksturoti kā daudzfunkcionālas vienības, kas paredzētas, lai veiktu virkni uzdevumu. Dažādi autori norāda uz tādām sakāmvārdu un parunu funkcijām kā modelēšana, vispārināšana, vērtējoši-emocionāla, estētiska, pierādījumu funkcija, pamācoša, preskriptīva, izglītojoša, aizsardzības funkcija un daudzi

citi. Ar šādu pārpilnību un funkciju daudzveidību neizbēgami rodas jautājums par vissvarīgākajiem no tiem, par funkcijām, kas izdala sakāmvārdus un parunas starp citu vienību.

G.Permjakovs uzskata, ka sakāmvārdiem „dominē modelēšanas funkcija” (Пермяков, 1988, 92).

M.Elčina (М.Элчинова) redz funkcionālo savdabību sakāmvārdu izrakstīšanas.

M.Kuratčik uzsver sakāmvārdu uzrunu, tāpēc viņu galvenais mērķis ir „veikt galvenokārt didaktisko funkciju” (Куратчик, 2001, 38).

T.Odins uzskata, ka sakāmvārdu un parunu galvenā funkcija ir pārliecināšana un ierosinājums.

Ir diezgan skaidrs, ka šādai sarežģītai strukturālai un semantiskai vienībai kā sakāmvārds nevar būt vienota dominējoša funkcija. Vairāku definētu funkciju sadalījums šķiet likumīgāks.

G.Permjakovs ir piešķīris septiņas pragmatiskas galvenās parēmiju funkcijas, vai septiņas galvenās praktiskus mērķus, kuru dēļ tiek lietoti sakāmvārdi un parunas.

1.Modelēšanas funkcija – ir raksturīga visu veidu klišejām, bet visredzamāk izteikta sakāmvārdos, pasaciņās un vienreizējos jokos. Tās būtība ir tāda, ka ar to parēmija dod viena vai otrā svarīgas (vai loģiskas) situācijas verbālo (vai garīgo) modeli (shēmu). Par tiem klišejiem, kam trūkst motivācijas viņu vispārējai vērtībai, ir arī modelēšanas funkcija, jo atgādina mums par situāciju pastiprināti – caur tekstu.

2.Pamācošā funkcija. Šo funkciju var arī atklāt pie dažādiem parēmijas veidiem. Katrs no šiem veidiem māca kaut kam savam un pa savam: daži iepazīstina ar pasauli, citi – ar uzvedības noteikumiem, trešie – ar domāšanas noteikumiem, ceturtie – ar pareizu dzimto valodu skaņu izteikšanu utt., bet viņiem visiem ir viena kopīga īpašība – kalpot kā līdzeklis, lai mācītu dažas nepieciešamās lietas.

3.Prognozējošā funkcija ir raksturīga dažādiem parēmijas tipiem, bet lielākā mērā tā pieņem (dabiskos apzīmējumus), ticību (mānticību apzīmējumus), „praviētiskus” sapņus un zīlēšanas stāstus. Tas galvenā būtība ir paredzēt nākotni.

4.Maģiskā funkcija. Tam var būt dažādu strukturālu tipu teicieni, bet tas dominē burvībās, sazvērestībā, lāstiem, vēlmēm, zvērībām utt. Galvenā maģiskas funkcijas būtība ir, lai vārdiem sakot, radīt nepieciešamās darbības, noteikt dabā vai citiem savu viedokli un gribu.

5.Negatīvi-komunikatīvā funkcija. Visspilgtāk izpaužas (un obligāta) teicieniem, kam nav nozīmes (tukšas). Piemēram: jautājums „Почему?” – atbilde „Потому что

„потому” кончается на „у”). Izteicienu nozīme, ir neko nepateikt, vispār neziņot vai izvairīties no nevēlamām atbildēm vai uzklausiet sarunu biedra argumentu.

6.Izklaidējošā funkcija. Raksturīgs jokiem un mīklas formu parēmijām, jāatmin kas ir praktiski neiespējami: „Что это: висит на дереве, зеленое и пищит? Ответ: Селёдка. –

Почему же висит на дереве? – Повесили. – Почему зеленая? – Покрасили. – Почему же пищит? – Сами удивляемся”. Šī funkcija tiek izmantota klausītāju izklaidei.

Ornamentālā funkcija. Saskaņā ar daudziem parēmiologu domām, tā ir visu veidu tautas teicienu galvenā funkcija. Tās būtība ir tajā, lai „rotā” runu. Tomēr, ne pie viena teicienu tipa šī funkcija nav nepieciešamā.

Analizējot literatūru par sakāmvārdu un parunu veidošanu, kā arī konkrētu sakāmvārdu materiālu var secināt, ka pamatā, sakāmvārdu dominējošās funkcijas vismaz četras – informatīvā, argumentējošā, estētiskā un kumulatīvā. Šīs funkcijas ir vairāk vai mazāk izsekotas visās runas izteikšanās, kas liecina par to ārkārtīgi svarīgo nozīmi.

Informatīvā (nominējošā) funkcija ir iegūta no apgalvojuma, ka „valodai nav citas funkcijas, kā to saprast ... Valoda ir struktūra, kurai ir nozīme.” (Бенвенист, 1974,105-114). Visām valodu vienībām ir nozīme, kas ļauj viņiem runā izteikt citu saturu un tādējādi veikt informatīvu funkciju. Veiciet šo funkciju arī sakāmvārdi, saucot šīs vai citas tipiskas situācijas. Tādējādi, pateicoties situācijai kā piemērotai sakāmvārdam, mēs lakonizējam runu, jo saskaņā ar G.Permjakova piezīmi „raksturīgo dzīves situāciju apraksts ar parastajiem vārdiem – ir ārkārtīgi nelabvēlīga nodarbība, nevis vieglāka” (Пермяков, 1988, 149). Turklāt, apraksts ar „parastiem vārdiem” un tiek uztverts kā parasts. Sakāmvārds ne tikai izteica ideju kā brīvprātīgi formulētu paziņojumu, bet tā sauc par paraugu situāciju, ko izceļ sociālā pieredze un kas atspoguļojas vietējo runātāju prātos.

Argumentālas (aksiomātiskas) funkcijas būtība ir tā, ka runas valodā tiek lietoti sakāmvārdi kā efektīvi argumentācijas līdzekļi, lai atbalstītu izteikto domu. Ikviens zina, ka sakāmvārdi pauž „tautas gudrību, kas stāvēja gadsimtiem ilgi”, un tas vienīgi padara sakāmvārdus par neatņemamu argumentu runas komunikācijā. Mēs labprāt uzticamies uz sakāmvārdus gudrību un pakļaujamies tās spriedumam, jo „aiz katras no sakāmvārdiem”, - kā raksta V.Žukovs, - „tur stāv autoritāte no paaudzēm, kuras tās radījušas” (Жуков, 2001,с.6.).

Jebkurš sakāmvārds ne tikai prasa, bet arī novērtē situāciju no tautas ētikas viedokļa un šī novērtējumā pamatā ir sakāmvārdu pamācības un argumentācijas spēks. Noteiktas situācijas novērtējums no tautas gudrības viedokļa tiek uztverts kā pārliecinošāks par to pašu novērtējumu, kurš balstīts tikai uz runātāja personīgo pieredzi.

Runas apstrādē nav mazsvarīgi arī tas, ka sakāmvārds ir ne tikai augstākā mērā autoritatīvs, bet arī anonīms. Šis apstāklis ir īpaši svarīgs, ņemot vērā, ka sakāmvārdi apzīmē negatīvas situācijas daudz biežāk nekā pozitīvas. Izmantojot sakāmvārdu savā runā, mēs ne tikai ļaunam uz neapstrīdamo tautas gudrības autoritāti, bet arī „kā tad, ja atbrīvojam sevi no atbildības par izraudzīto izteiksmes veidu” (Винокур, 1980, 185), kas ļauj izvairīties no personīgiem apvainojumiem un uzturēt draudzīgu saziņas toni pat gadījumos, kad mums ir jārunā par nepatīkamām lietām.

Sakāmvārdu **estētiskā funkcija** (dekoratīvās runas funkcija) tiek nodrošināta ar sakāmvārdu piederību pie tautas poētisko daiļradi. Katrs sakāmvārds ir mākslinieciska miniatūra, tādēļ sakāmvārdu tekstu runā izceļ tā „harmonija un sonoritāte”, folkloras stils. V.Аņикин aicina sakāmvārdu par „gatavo dzejas domas formulu” (Аникин, 1971, 277). Izmantojot šos dzejas līdzekļus, runātājs, protams, rotē savu runu.

Tā kā sakāmvārdā mākslinieciskā un loģiskā nozīme ir cieši saistīta, veidojot vienotu veselumu, estētiskā funkcija vienmēr papildina informatīvo. Izmantojot sakāmvārdu, mēs ne tikai saucam par tipisku situāciju, bet mēs lietojam mākslas līdzekli šim nolūkam. Tādēļ gan informatīvās, gan estētiskās funkcijas vienmēr tiek īstenotas kopā visos gadījumos, kad tiek izmantotas sakāmvārdi.

Kumulatīvā (akumulatīvā) funkcija ir raksturīga visai valodai, jo valoda ir ne tikai saziņas līdzeklis, bet arī līdzeklis „cilvēku pieredzes objektu klasificēšanai”. Sakāmvārdu kumulatīvā spēja, salīdzinot ar citām valodas vienībām, izceļas īpaši skaidri, jo sakāmvārds ir vesels teksts, kas satur dziļu nozīmi. Sakāmvārds ir vispiemērotākais veids, lai nosūtītu sociāli nozīmīgu vērtību iestatījumus. Tas nosaka uzvedības modeli, kas atbilst šī cilvēka vērtību sistēmai, un tāpēc to ir apstiprinājusi sabiedrībā. Sakāmvārdi - tas ir „iestrādātas kolektīvajā apziņā stratēģijas” (Карасик, 2002), t.i., ieteikumi veiksmīgai uzvedībai vienā vai otrā situācijā. Sakāmvārdos un parunas cilvēki reģistrē visvērtīgāko sociālo pieredzi un saglabā to savā atmiņā; pateicoties padomiem, šī pieredze, kas uzkrāta gadsimtiem ilgi, tiek nodota nākamajām paaudzēm. Šajā nozīmē var runāt par „sakāmvārdu atmiņu” pēc analogijas ar to, ko D.Lihačovs sauc par „vārdu atmiņu”.

Katrai tautai ir sava raksturīga situāciju un izpausmju sistēma, jo vēsturiskā pieredze un dzīves apstākļus, kas atspoguļojas sakāmvārdos, katrai tautai ir savas. Sakāmvārdu un parunu funkcijas ir daudzveidīgas: modelējošā, izzinošā, pamācošā, tikumiskā, estētiskā. Nevienā no cilvēku valodas kreativitātes formām nav cilvēku prāta, nacionālās vēstures, dzīves, pasaules uzskatu, tāpat kā sakāmvārdiem un parunām. Sakāmvārdi un parunas ļauj runātājam: 1) raksturot personu, objektu, parādību, rīcību, stāvokli; 2) atklāj attiecības starp cilvēkiem; 3) dot padomu, kā rīkoties vienā vai otrā

situācijā, ko vajadzētu piesargāties; 4) sakāmvārds apkopo cilvēku un parādību īpašības, dod viņiem novērtējumu; 5) parādības vai īpašības konstatēšana, vērtējums.

Jebkurā laikā, sakāmvārdi un parunas ir tautas raksturīga iezīme, uzmanības un pētījumu objekts.

1.4. Pirmsskolas vecuma bērnu kultūras un higiēniskas prasmes raksturojums

Tulkojumā no *latīņu valodas „norma” – likums, paraugs*. Dzīvē katrs cilvēks nosaka sev rīcību ģimenē, darbā, sabiedriskā vietā, turklāt viņš orientējas uz sociālās normas, kas pieņemti tās apkārtnē. Cilvēks ir saistīts ar sabiedrību, kurā viņš dzīvo, tāpēc nevar rīkoties tā, kā viņam gribas.

Sociālas normas ir viens no esošo normas veidu. Sociālā norma – ir cerības un prasības kopums, kas noteiktas sociālā sabiedrībā saviem locekļiem vai grupai, ar mērķi regulēt attiecību un sadarbību. Īpaša sociālo normu iezīme ir kādas grupas vai sabiedrības locekļu mijiedarbību regulēšana. Psiholoģijā sociālās normas ir spēja pielāgotos sociālajai videi. Pedagoģijā sociālās normas attiecas uz cilvēka morālajām īpašībām un tiek uzskatītas ka harmoniskas personības veidošanas jēdziena sastāvdaļa.

Pēc E.Smironovas definīcijas sociālā norma ir paraugs, uzvedību etalons. Tai jābūt emocionāli jēgpilnai, pievilcīgai. Bērnam ir jāzina, ka kaujamās rotaļlietas citiem bērniem nedrīkst, vienkārši nevar apvainot tos, ka vienaudžiem ir nepieciešams palīdzēt. Tikai šajā gadījumā bērns izdarīs morāles rīcības pēc pašas vēlēšanās, bet ne piespiedu kārtā apkārtējiem. Līdz ar to, bērna sociālās uzvedības normas un noteikumus apgūšana ir bērna personības morālās un tikumiskas attīstības pamats (Смирнова, 2006, 5).

S.Kozlova atzīmē, ka standarti un noteikumi regulē bērnu savstarpējās attiecības. Pirmsskolas vecuma bērni apgūst uzvedības un sociālās normas, pieņem to, un dažreiz rada paši. Bērni, iemācījušies, kontrolē, ka vienaudži ievēro šo normu. Bērnu sabiedrība kļūst par sava veida poligону, kurā iestiprinās gūtās normas. Bet dažreiz bērnu sabiedrība ietekmē negatīvi. Bērni provocē viens otru pārkāpjot noteikumus un uzvedību, demonstrē savu nepaklausību un agresivitāti. Tādēļ pedagoģiskais uzdevums ir audzināt apzinātu attieksmi pret sociālo normām un uzvedības noteikumiem vienaudžu sabiedrībā (Козлова, 1998, 111). Tieši pirmsskolas vecumā bērni sāk vadīties savā uzvedībā novērtējumiem, kas dod sev un citiem cilvēkiem, noteiktām sociālām normām un noteikumiem.

Nosacīti ir izdalīti trīs komponenti bērnu uzvedības kultūrā: saziņas kultūra, darbības kultūra un kultūras un higiēniskas prasmes.

Darbības kultūra notiek bērna uzvedībā spēlēm, vingrinājumiem, veicot kādu darba uzdevumu. Izglītot darbības kultūru nozīmē audzināt bērnu prasme uzturēt kārtībā telpas kur viņš strādā, spēlē; izglītot ieradumu novest iesākto lietu līdz galam, uzmanīgi izturēties pret spēlītēm, lietām, grāmatām.

Saskarsmes kultūra ņem vērā bērna vispārpieņemtu mēru izpildi, sazinoties ar pieaugušajiem un vienaudžiem, pamatojoties uz labvēlību, cieņu, izmantojot atbilstošu vārdu krājumu un normas (Петерина, 1986, 96).

Kultūras un higiēniskas iemaņas ir svarīga daļa no uzvedības kultūras. Higiēnas prasības un cilvēku attiecību normas noteica nepieciešamību pēc rokām, sejas, roku, ķermeņa, matu, drēbju, apavu tīrības. Iegūtas bērnībā prasmes, tai skaitā kultūras un higiēniskas, ietekmē visas dzīves laikā cilvēkam milzīgu labumu (Буре, 1986, 82-86).

Ēdināšanas kultūru bieži dēvē par higiēnas iemaņām. Taču ēdināšanas kultūrai ir arī ētiska nozīme, jo uzvedība pie galda balstās uz cieņu pret blakus sēdošajiem cilvēkiem, kā arī tiem, kas to pagatavoja. Pat pirmsskolas vecuma bērniem ir jāapgūst zināmi paradumi. Piemēram: nelieciet elkoņus pie galda, kad ēdat; ēst ar aizvērtu muti. Pirmsskolas vecuma bērnu apgūšana ēdināšanās kultūrā nav viegls uzdevums, taču ir nepieciešams veikt šo prasmju veidošanos (Дорохов, 1997, 216).

Personisko un sabiedrisko higiēnas prasmju veidošanos būtiska loma bērnu veselības aizsardzībā. Šīs prasmes veicina bērnu pareizu uzvedību ikdienā un, protams, sabiedriskās vietās. Galu galā kopumā bērna veselība un citu bērnu un pieaugušo veselība ir atkarīga no tā, cik daudz bērns zina un veic nepieciešamos higiēnas noteikumus un uzvedības normas. Izglītības pasākumu gaitā jācenšas nodrošināt, ka personīgās higiēnas noteikumu īstenošana bērniem ir dabiska. Tad higiēniskas iemaņas ar vecumu, būs tikai pilnveidoties. Bērniem vidējā un vecākajā pirmsskolas vecumā neatkarīgi un jēgpilni jāapmierina personīgās higiēnas noteikumi: mazgāt rokas ar ziepēm, kārtīgi noslaucīt, baudīt individuālu dvieli, ķemmi, glāzi, lai izskalotu muti. Bērniem noteikti vajadzētu sekot, lai visas lietas tiek turēti tīrībā. Personiskās higiēnas prasmju veidošana ietver arī bērna spēju laicīgi pamanīt problēmas ar savu apģērbu, patstāvīgi vai izmantojot pieaugušo palīdzību tos novērst (Яковенко, 2009, 24).

Bērnu kultūras un higiēniskas prasmes kļūst spēcīgas, ja tās pastāvīgi stiprināt dažādās situācijās. Ir ļoti svarīgi, lai bērns būtu ieinteresēts apgūt kultūras un higiēniskas prasmes, lai viņi varētu redzēt savas darbības rezultātus. Un šeit ir svarīgi radīt „panākumu situāciju”, slavēt bērnus. Radītas bērniem kultūras un higiēniskas iemaņas pastāvīgi

pilnveidojas, kļūst par ieradumu, par nepieciešamību rīkoties noteiktā veidā. Lai šādas vajadzības veidošanās būtu veiksmīga, ir nepieciešams nostiprināt motivāciju mudināt bērnu darboties; pievērst uzmanību bērnu emocionālajai attieksmei pret darbību īstenošanu; lai pielāgotos dažu gribas panākumu izpaušmei, lai sasniegtu rezultātu.

Pirmsskolas vecuma bērniem kultūras un higiēniskas prasmju veidošanās notiek divos posmos. Pirmajā posmā, jaunākajā un vidējā grupās, bērniem veidojas primārie priekšstati par uzvedības noteikumiem, kas saistīti ar kultūras un higiēnas prasmēm. Otrajā posmā, vecākās grupās, bērniem tiek dots precīzs noteikumu skaidrojums. Ja tas attiecas uz uztura kultūru, tiek sniegti etiķetes jēdzieni, uzvedības noteikumi pie galda, to morālais un estētiskais pamats. 5-6 gadu vecumā bērnu kultūras un higiēniskas prasmju veidošanā ir lietderīgi izmantot māksliniecisko vārdu. Turklāt šie nav īsie dzejoļi un dziesmas, bet sakāmvārdi un parunas. Šajā posmā bērniem ir nepieciešams pilnveidot šādas pašapkalpošanās prasmes, ķermeņa kopšanas, kultūras uzvedības ieradumus:

- pastāvīgi uzturēt ķermeņa tīrību, frizūras, apģērbu, apavus sakoptību („Чистота – залог здоровья”, „Здоров’я в чистоті міцніє”);
- patstāvīgi tīrīt zobus, ievērojot konkrētus noteikumus un darbību secību;
- izmantot kabatlakatu klepojot un šķaudot („Кашляй, та не плюй”)
- ātri ģērbties un izģērbties. Vienlaikus apģērbs ir kārtīgi salocīts noteiktā vietā (skarpi vai uz krēslīnā) („Всякая вещь свое место любит!”, „Семеро одного не ждут”);
- kārtīgi sakopt savu gultu pēc dienas miega („Сон миліший за все”);
- pareizi lietot galda piederumus, ieskaitot dakšu un nazi („Посуда любит чистоту,,);
- ēst kārtīgi un klusi, uzturēt pareizu stāju ēšanas procesā („Когда я ем, я глух и нем!”, „Добра кашка, та мала чашка”).

Kultūras prasmes kļūst arvien svarīgākas, kas ir savstarpēji saistīti ar higiēnas ieradumiem:

- atšķirt labu un sliktu rīcību („Над товарищем не смійся, бо над собою заплачеш”, „Умиеш помиляться; умій і поправляться”);
- sazināties ar pieaugušajiem un vienaudžiem ar lūgumu, pateikties („Від привітливих слів язик не одсохне”, „Ешь по вкусу, пей по силам, говори друзьям спасибо”);

- rūpēties par drēbēm un citām lietām, kā arī par pieaugušo darbu („Свого не забувай, а чужого не займай”);
- uzvesties atturīgi, veikt noteiktus uzvedības noteikumus bērnudārzā („Хочеш собі добра – не роби нікому зла”, „Не силою треба боротися, а умінням”, „Сделал дело – гуляй смело”).

Kultūras un higiēnas prasmju attīstība ir ilgs process. 5-6. gadu vecuma bērniem, principā, ir izveidoti svarīgi ieradumi. Pedagoģa uzdevums ir tos pilnveidot un sasniegt jaunā līmenī. Šajā vecumā bērnu dzīvē kolektīvs sāk spēlēt arvien lielāku lomu, kļūst sarežģīta dalībnieku mijiedarbība. Komunikācijas procesā 5-6 gadu vecuma bērns spēj īstenot lielāku ierobežojumu, mācoties rīkoties, ņemot vērā citas personas vai vienaudžu grupu intereses.

Tādējādi, var secināt, ka, veidojot kultūras un higiēniskas iemaņas, kas pakāpeniski pāriet ieradumos, ir neatņemama daļa no uzvedības kultūras, kā arī darbības un saskarsmes kultūras. Pirmsskolas vecums ir periods bērna kultūras un higiēnas principu attīstībai. Tas nozīmē, ka šajā vecumā ir labvēlīgi apstākļi kultūras, higiēniskas un uzvedības noteikumu un normu praktiskas zināšanās apgūvē.

1.5. Kultūras un higiēnisko prasmju veidošanās metodes, sakāmvārdu un parunu nozīme tos veidošanā

Uzvedības kultūras izglītošana tiek veikta tikai kā integrēts psiholoģiskais un pedagoģiskais process, kas atbilst vispārējās morāles normām un bērna dzīves organizācijai, kurā tiek ņemti vērā tās vecums un individuālās īpašības.

Kultūras vide, kurā atrodas pirmsskolas vecuma bērni, ir pamats viņu izglītošanai uzvedības kultūrā un kultūras un higiēniskas prasmju veidošanā. Mūsdienu sabiedrības prasības skolotājam ir daudzveidīgas. Viena no tiem ir laba audzināšana, augsta iekšējā un ārējā kultūra. Skolotāja piemērs ir ļoti svarīgs 5-6 gadu vecuma bērnu kultūras un higiēniskas prasmju attīstīšanā. Viņa izskats, sakoptība, rīcība un spriedumi, mierīgs sarunu tēls, godīga attieksme pret citiem, un it īpaši bērniem – tas viss ļoti ietekmē bērnu kultūras un higiēniskas prasmju veidošanā.

Starp galvenajiem nosacījumiem kultūras un higiēnas prasmju veiksmīgai veidošanai ir racionāli organizēta vide, skaidrs dienas režīms un pieaugušo vadīšana. Racionalizētā vidē ietver tīras, pietiekami plašas telpas ar nepieciešamo aprīkojumu, kas

nodrošina visus režīma elementus (mazgāšana, ēšana, gulēšana, mācīšanās un spēlēšana) vadīšanu. Kultūras un higiēniskas prasmju veidošanā ir arī nepieciešams izstrādāt kopīgus kritērijus atsevišķu darbību novērtēšanā, skaidri noteikt lietu atrašanās vietu, rotaļlietas, to novākšanas un uzglabāšanas kārtību.

Dienas režīms nodrošina vienlaicīgu higiēnas procedūru atkārtošanu – tas veicina uzvedības kultūras prasmju un paradumu pakāpenisku veidošanos. Viņu veidošanās norisinās spēlēs, darbā, mājās. Ikdienas atkārtojot, dienas režīms iemantojis bērna ķermeni noteiktā ritmā, veic darbības maiņu, tādējādi aizsargājot bērnu nervu sistēmu no pārmērīga darba.

Dienas režīma izpilde palīdz veidot kultūras un higiēniskas iemaņas, audzināšanu, organizāciju un disciplīnu.

Starp daudzām metožu klasifikācijās pirmsskolas pedagogijā ir pieņēmusi klasifikāciju, kuras pamatā ir domāšanas veidi, kas nosaka bērnu darbības metodes raksturu mācību procesā. Šādas formas ietver vizuāli efektīvu un vizuāli figurālu domāšanu. Šajā sakarā galvenās pirmsskolas vecuma bērnu audzināšanas metodes ir vizuālas, verbālas, rotaļīgas un praktiskas metodes.

Pirmsskolas vecuma bērniem ir ļoti svarīgi izprast kultūras un higiēniskas prasmju nozīmi, viņiem ir jāpaziņo pamatzināšanas par racionāliem personiskās higiēnas noteikumiem, kā arī par to nozīmi ikvienam un citiem, lai radītu pienācīgu attieksmi pret higiēnas procedūrām. Tas viss veicina prasmju izturību un elastību, un tas ir ļoti svarīgi pastāvīgu paradumu radīšanai. Šajā nolūkā var arī izmantot variācijas uzdevumus, neparastas situācijas spēles laikā, nodarbības, pastaigas utt. Kultūras un higiēniskas prasmju pilnveidošanai visās vecuma grupās tiek izmantoti

- demonstrējumi;
- piemēri;
- paskaidrojumi;
- iedrošinājumi;
- sarunas;
- vingrinājumi darbībās.

Plaši izmanto, it īpaši jaunākos pirmsskolas vecuma gadus, spēļu metodes: didaktiskās spēles, dzejoļi, dziesmiņas, mīklas. Radīšanai ir pievienots paskaidrojums. Jebkura darbība jāatspoguļo tā, lai tiktu identificētas atsevišķas operācijas – vispirms vissvarīgākās, un pēc tam arī papildu. Parādot šo darbību bērniem, obligāti jāpievieno izrunāšana („Uzņemiet divi un noslauci katru pirkstu”). Tad pieaugušais darbojas kopā

ar mazuli. Pakāpeniski pieaugušais dod bērnam lielāku neatkarību, kontrolējot darbību un rezultātu, un tad tikai rezultātu. Attīstot prasmes, bērns mācās saglabāt darbības mērķi, lai viņš netiktu izklaidīgs. Vajadzētu arī pievērst bērnu uzmanību uz lietderības tiem vai citiem darbības veidiem. Mācot bērniem ir nepieciešams ņemt vērā viņu pieredzi. Nevar, piemēram, sākt mācīt bērnam lietot dakšiņu, ja viņš vēl nav iemācījies pareizi ēst ar karoti. Ļoti svarīga ir secība apmācībā. Pakāpeniska prasības sarežģītība, bērnu aizved uz jaunu patstāvības pakāpi, atbalsta viņa interesi par pašapkalpošanos, ļauj uzlabot savas prasmes.

Metodiskās metodes ir jāmaina, bet apstākļiem jābūt pastāvīgiem. Visi bērni darbojas pieaugušo uzraudzībā. Bet bērni kļūst vecāki, un pedagogs dod viņiem lielāku patstāvību. Viņš virzās no tiešiem norādījumiem uz atgādinājumu, no rāda uz padomu, no piemēra uz metodēm, kas ļauj attīstīt bērnu apzināto attieksmi pret noteikumiem. Tikai tad bērni izstrādā stabilus paradumus, kas nepārkāpj pāreju uz jauniem apstākļiem. Citā gadījumā bērniem rodas tikai spēja pakļauties.

Viens no vadošajām metodēm visās vecuma grupās ir darbību atkārtošana, treniņš, bez kura šo prasmi nevar veidot.

Didaktiskās spēles ir laba pieredze, apgūstot kultūras un higiēniskas prasmes. Īpaša loma pieder spēļu tehnoloģijām. Izmantojot tos, pedagogs nosāka bērnu prasmes, kas tiek attīstītas ikdienas dzīvē. Liela uzmanība jāpievērš spēles metodi, tāpēc, ka spēles ir vadošais darbības veids pirmsskolas vecumā, caur spēli bērns labāk atceras un nosaka ceļoņu – seku saiknes. Spēle ļauj bērnam izprast apkārtējo pasauli.

Lai attīstītu bērna personību, veidojot uzvedības kultūru, tiek ievēroti šādi principi:

Sistemātiskums. Darbs pie uzvedības kultūras jāveic sistemātiski. Pedagogs elastīgi sadala saturu visa procesa laikā. Pēcpusdienā ieteicams veikt īpaši organizētas nodarbības. Attiecībā no neregulētām bērnu aktivitātēm šos darba veidus var veikt gan no rīta, gan pēcpusdienā. Tomēr tas neizslēdz pedagoga darbu ar bērniem ārpus grupā, tā kā nav iespējams iepriekš apzīmēt visu gammu spontāni radušās situācijas un grūtības, kā arī no skolotāja var pieprasīt papildu paskaidrojumu, atbildes uz jautājumiem, organizējot spēles situācijas, iesaistot attiecīgo literatūru.

Paļaušanās uz pozitīvo. Pedagogam ir pienākums identificēt bērna pozitīvas puses un, balstoties uz labu, attīstīt citus, nepietiekami veidotas vai negatīvi orientētas, palielināt to līdz nepieciešamajam līmenim un harmonisku kombināciju. Izglītības procesā nav pieļaujama konfrontācija, pedagoga „cīņa” ar bērnu, kā arī spēku un pretstatījumu pozīcija ir nepieņemama. Tikai sadarbība. Kvalitatīva un ieinteresēta skolotāja līdzdalība bērna likteni dod pozitīvus rezultātus. Pedagogi projektē labu uzvedību, iedvesmo pārliecību par sekmīgu rezultātu sasniegšanu, uzticību bērniem, mudina viņus neveiksmes gadījumā.

Mācības procesa humanizācija. Princips prasa humānu attieksmi pret bērna personību; viņu tiesību un brīvību ievērošana; iespējamās un pamatoti formulētās prasībās; cieņa pret bērna stāvokli pat tad, ja viņš atsakās izpildīt prasības; cieņa pret cilvēka tiesībām būt pašam; radot bērna apziņu par viņa audzināšanas konkrētajiem mērķiem.

Audzināšanas ietekmes vienotība. Visiem, kas iesaistīti audzināšanā, strādāt kopā, lai radītu bērniem saskaņotām prasībām, iet roku rokā, lai palīdzētu viens otram, papildinot un uzlabojot pedagoģisko ietekmi. Ja šāda vienotība un centienu saskaņošana netiek sasniegta, bet tiek novērsta, tad grūti cerēt uz veiksmi. Vienlaikus bērns piedzīvo milzīgas psihiskas pārslodzes, jo viņš nezina, kam ticēt, kam iet, viņš nevar noteikt un izvēlēties cienījumu ietekmi. Ir nepieciešams apvienot visu spēku darbību.

Neviens no pedagoģiskajiem apstākļiem 5-6 gadu vecuma bērnu kultūras un higiēniskas prasmju veidošanā nevar būt universāls, piemērots visām situācijām, kas rodas, strādājot ar bērniem. Skolotājam, radot apstākļus, būtu jāapvieno dažādas metodes, ņemot vērā vecuma pazīmes, individuālās izpausmes, katra bērna un visas grupas kultūras un higiēniskas prasmju veidošanās līmeni. Vienas un tās pašas metodes iegūst savdabību atkarībā no to izmantošanas dažāda vecuma bērnu audzināšanā. Vecākās grupās ievērojami plašāk izmanto objektīvu novērtējumu, kurā piedalās gan paši bērni; pedagogs uzsver patstāvību bērnu izvēloties savu rīcību un atbildību par to. Tādējādi bērnu izturēšanās novērtēšana kļūst aizvien prasīgāka, tiek ņemta vērā bērnu uzkrāto pieredzi, pieaugušo neatkarību un spēju saprast savu uzvedību.

Skolotājam ir jāizmanto katru situāciju ikdienas darbībās, lai praksē parādīt bērniem, cik svarīgi un nepieciešami ir ievērot to vai citu noteikumu, kā vajag rīkoties tajās vai citas situācijās.

Metodisko principu satura svarīga iezīme ir cieša saikne ar bērnu reālo dzīvi, viņa sociālo un emocionālo pieredzi. Tāpēc papildus speciāli organizētas nodarbības mēs varam izmantot dažādas situācijas, kas rodas mijiedarbības procesā starp bērniem, lai bagātinātu programmas aktivitāšu saturu un bērnu sociālās kompetences attīstību.

Kā rezultātā, īstenojot metodisko principus:

- pieaugušo personiskais piemērs;
- tieši izglītojoša darbība;
- rādīšana;
- skaidrojums;
- izskaidrojums;

- veicināšana;
- sarunas;
- mācības darbība;
- didaktiskas spēles;
- dzejoļi;
- sakāmvārdi, parunas;
- spēļu paņēmienus;
- viktorīnas, izklaide;
- darbību atkārtotānās.

Bērns kļūst par harmoniski attīstītu personību, jāprot cienīgi uzvesties jebkurā situācijā, saprast jēgu un nozīmi tiem vai citiem kultūras uzvedības noteikumiem. Jāprot laipni sarunāties viens ar otru, ar vecākiem, pieklājīgi komunicēt ar vienaudžiem, kas spēj godīgi izvērtēt savu rīcību un rīcības draugiem, būt labvēlīgam, godīgam, taisnīgam.

Efektīvā metode 5-6 gadu vecuma bērnu kultūras un higiēniskas prasmju veidošanā ir arī daiļliteratūras darbi. Viņi spilgti, iztēles, emocionāli piesātināta veida ietekmē bērnus, radot dažādas sajūtas (Бархатова, 2012, 16).

Aizraujoši sižeti, mākslinieciskie attēli, kuros atklājas literāro varoņu tikumi vai trūkumi, atklājas cilvēka labākās īpatnības un īpašības, nosodīti negatīvās darbības un parādības – tas viss atklāj dzīvīgu atbildi bērniem, radot vēlmi sekot labiem piemēriem un atturēties no negatīvām darbībām.

Sakāmvārdi un parunas krāso runā, padarot to tēlainu un krāsainu, piesaista bērnu uzmanību, atdzīvina viņu ikdienas lietām. Ar bērnu folkloru mazulis atceras labāk, nosaka cēloņsakarības attiecības.

Lai nodrošinātu auglīgu saziņu starp pieaugušo un bērnu, ir svarīgi izveidot labas un uzticamas attiecības, emocionāls kontakts. Tam palīdz dziesmiņas, skaitāmpantiņi, mīklas, sakāmvārdi un parunas. Sakāmvārdi un parunas dod prieku, rada vēlmi atkārtot vārdus, veikt uzdevumus. Ar tiem bērni priecīgi iet mazgāties, gulēt, ēst un darīt dažādas lietas. Bērna dzīve kļūst gaišāka, interesantāka. Garlaicība, vienmuļība un monotonija izzūd no tā. Tādējādi bērns attīstās atmiņu, uzmanību, domāšanu un runu, vēl, ja viņš veic noteiktas kustības, tad turpina attīstīties koordinācija un veiklība (Загруддинова, Гавриш, 1991, 16-22).

Izmantojot sakāmvārdus un parunas, vispirms bērniem jāpaskaidro jaunu vārdu nozīme, balstoties uz bērnu pieredzi un zināšanām. Pilnveidojot savu runu, nepieciešams atcerēties, ka atdarināšana – tas ir virzītājspēks bērnu attīstībā. Tiek novērots, ka

pieaugušajiem, kam pieder mutiska tautas māksla, bērni stiept: tos aizrauj vārdu melodija, uzmanību piesaista neparedzēti sižeta pagriezieni.

Aktuālais uzdevums vecākajā pirmsskolas vecumā ir dikcijas attīstība. Bērniem joprojām nepietiekami saskaņoti un skaidri strādā runas motora sistēma. Mazo folkloru formu var izmantot, lai attīstītu elastību un kustīgumu bērnu runas aparāta, lai veidotu pareizas skaņas izrunu (grūti saskaņotas skaņas un vārdus), lai attīstītu dažādu intonāciju un runas ātrumu.

Kultūras un higiēniskas iemaņas un paradumus lielā mērā veidojas pirmsskolas vecumā, tā kā bērna centrālā nervu sistēma augstākā mērā plastiska, bet darbības, kas saistītas ar ēšanu, ģērbšanu, mazgāšanu atkārtojas katru dienu. J.Komenskis mudināja rūpīgi rūpēties par bērnu veselību, higiēnu un fizisko attīstību. Viņš rakstīja: „Bērniem būtu jānodrošina apstākļus fiziskai attīstībai, viņu mobilitāti nedrīkst ierobežot, bet gluži pretēji, viņiem vajadzētu attīstīt savas prasmes, saglabāt, saliekt, salocīt utt.” (Коменский, 44). Šo un kultūras un higiēnas prasmju un iemaņu meistarība nepārtraukti jānotiek spēles veidā, tas ir galvenais līdzeklis, lai attīstītu bērnus.

Vecākajās grupās mācīšanās motīvi kļūst ļoti svarīgi. Tomēr, lai veiksmīgāk veidotu un nostiprinātu higiēniskas prasmes, ieteicams apvienot verbālas un vizuālās metodes. Bērnu sakāmvārdu un parunu izpratne ir atkarīga no to alegorijas pakāpes, dažiem nav alegoriskas nozīmes, piemēram: „Говорить легко – делать трудно”; „Bēg no darba kā no uguns” – tādi sakāmvārdi, kas tiek lietoti laikā un vietā, ir saprotamas bez īpaša skaidrojuma. Citiem ir gan tieša, gan pārnēsājama nozīme: „Без труда не выловишь и рыбку из пруда”. Tiešām, lai iegūtu zivi, ir vajadzīgs darbs, bet tā runā un visos citos gadījumos, kad ir jāpieliek pūles, lai iegūtu rezultātu. Trešajām ir tikai alegoriska pārnēsājama nozīme, piemēram: „Pa vienu ausi iekšā, pa otru ārā”. Pēdējais bērniem ne vienmēr ir skaidrs un prasa precizējumu. Ļoti svarīgi, lai sakāmvārds vai paruna tiek izteikti skaidri ar dažādu intonāciju (ar neizpratni, nosodījumu, prieku, gandarījumu, nožēlu, apstiprināšanu un tml.), kā arī ar žestiem un sejas izteiksmēm.

Kādi sakāmvārdi un parunas var ieteikt izmantot noteiktās situācijās? Kad bērni sāk strādāt, no paša sākuma viņus vajag atbalstīt, lai pielāgotos lietas veiksmīgai izbeigšanai, lai apstiprinātu pašu vēlmi strādāt: „Была бы охота – заладится всякая работа”, „Kas darbu strādā, par to darbs gādā”, „Хто живе своїм трудом, тому йде в дом”.

Ikvienu, pat vismazākā lieta, kas prasa pārdomātu, un ir nepieciešams, lai bērni ir sapratuši, ka plānošana ir svarīgs nosacījums veiksmīgai darbībai. Vairāki sakāmvārdi viegli to uzsver: ”Семь раз отмерь – один раз отрежь”, „Ум хорошо, а два лучше”.

Izturīgus bērnus var atbalstīt ar šādiem teikumiem: „Лиха беда – начало”, „Acis darba nobijās, rokas darba nebijās”.

Pieaugušais var uzsvērt, ka, ja nekas nav jādara, tad lieta netiks virzīta: „Под лежащий камень вода не течет”, „Без труда не вынешь и рыбки из пруда”; „Koks nekrīt uz pirmā cirtiena”.

Ja bērni izrāda steīgu, nepacietību darba laikā, šādos gadījumos var paust savu attieksmi, izmantojot sakāmvārdu: „Поспешишь – людей насмешишь”, „Ko skolā noslinkosi, to dzīvē neatgūsi”.

Saskarsmes procesā rodas un attīstās savstarpējās attiecības. Komunikācija un attieksme ir cieši saistītas. Tikai saziņā, kā visaugstākajā mijiedarbības formā, ir iespējams savstarpēji apmainīties ar zināšanām, prasmēm, interesēm, vērtību orientācijām. Uzvedības, emocionālās un kognitīvās sastāvdaļas izdalās cilvēku komunikācijas struktūrā, to mijiedarbībā. Uzvedības sastāvdaļa ietver darbību un darbību rezultātus, sejas izteiksmes, žestikulācijas, mīmiku un, visbeidzot, runas, t.i. viss tas, kā izpaužas cilvēka personība un var izraisīt citiem cilvēkiem. Emocionālais komponents ietver, pirmkārt, pozitīvu un negatīvu emocionālo stāvokli, emocionālo jūtīgumu, apmierinātību ar sevi. Kognitīvais komponents ietver visus garīgos procesus, kas saistīti ar vides un sevis zināšanu apguvi. Tas ir sajūta, reprezentācija, atmiņa, iztēle, domāšana.

Tādējādi, folkloras izmantošana kultūras un higiēniskas prasmju apguves laikā, palīdzēs paaugstināt bērna emocionālo stāvokli, veicināt kopīgu rīcību ar pieaugušajiem, veidot uzticamas attiecības komandā, lai veidotu kopīgu bērnu kultūru, veselīgu dzīvesveidu vērtību.

Pēc K. Ušinska domām, sakāmvārds ir tieši labs, jo tas ir mazs garīgais uzdevums, kas bērnam ir pa spēkam. Pateicoties prasmīgai un sistemātiskai sakāmvārdu un parunu izmantošanai, kultūras un higiēniskas normas bērni apgūst daudz vieglāk un sekmīgāk.

2. Sakāmvārdu un parunu nozīmes izpēte bērnu kultūras un higiēnisko prasmju veidošanā pirmsskolas izglītības iestādē

2.1. Pētījuma metodoloģiskais pamatojums

Pētījuma plāns

1. Izvēlēties pētījuma metodes.
2. Izvēlēties pētījuma bāzi – bērnu grupu.
3. Izstrādāt anketu jautājumus un veikt bērnu vecāku anonīmo brīvo anketēšanu.
4. Apstrādāt anketēšanas rezultātus.
5. Veikt pedagoģisko eksperimentu, lai konstatētu, kādus sakāmvārdus un parunas bērni zina un, pēc viņu domām, var lietot kultūras un higiēniskas prasmes apguves procesā.
6. Izvēlēties sakāmvārdus un parunas, kas rosinās bērnus izmantot tos nodarbībās un brīvās saskarsmes situācijās.
7. Veikt atkārtotu pedagoģisko eksperimentu.
8. Apkopot pētījuma rezultātus un izdarīt secinājumus.

Praktiskais pētījums tika veikts no 2018.gada janvāra līdz 2018.gada novembrim Rīgas pirmsskolas izglītības iestādē „X”, 5-6 gadīgo bērnu grupā.

Pētījumā piedalījās 18 bērni un viņu vecāki.

Praktiskā pētījumā mērķis – noskaidrot sakāmvārdu un parunu nozīmi kultūras un higiēniskas normu veidošanā.

Pētījums sastāv no 3 daļām:

- 1) diagnostiskā (noteikt, cik daudz sakāmvārdu un parunu bērni zina un var piemērot atbilstošās situācijās; kāds ir bērnu kultūras un higiēnas prasmju līmenis);
- 2) eksperimentālā (izmantot sakāmvārdus un parunas nodarbībās un brīvās sadarbības situācijās, lai rosinātu bērnus lietot tos runā un attīstīt kultūras normas un higiēnas prasmes);
- 3) analīze (noteikti pētījuma rezultāti).

Pētījuma veikšanai tika izmantotas šādas darbības metodes.

Vecāku anketēšana. Anketēšana vai aptaujas metode ir psiholoģiskā verbāli komunikatīvā metode, kurā tiek izmantots speciāli izveidots jautājumu saraksts, lai no

respondenta savāktu informāciju. Šīs metodes iezīme ir tā anonimitāte (respondenta identitāte nav fiksēta, tikai viņa atbildes tiek ierakstītas)(<https://ru.wikipedia.org/wiki/>).

Šajā pētījumā tika izmantota anketa ar 4 jautājumiem. 3 jautājumi tika piedāvāti ar atbilžu variantiem un 1 atklāts jautājums ar iespēju atbildēt brīvā formā.

Anketēšanas mērķis bija noskaidrot, cik bieži un kurus sakāmvārdus un parunas lieto vecāki ikdienas saskarsmē ar bērniem. Autore sastādīja aptaujas lapu (sk.1.pielikumu). Aptauja tika veikta 2018.gada februāra sākumā. Anketēšanā piedalījās 18 vecāki.

Pedagoģiska novērošana. Pedagoģiskā novērošana ir tieša uztvere, zināšanas pedagoģiskā procesa dabiskos apstākļos (piemēram, mācību procesā vai brīvā darbā un tā tālāk). Novērošana pedagoģiskajā pētījumā var būt vērsta, lai panāktu dažādiem mērķiem. Tas var tikt izmantots kā informācijas avots, lai izveidotu hipotēzes, kalpot, lai pārbaudītu datus, kas iegūti ar citām metodēm, ar tās palīdzību var iegūt papildu informāciju par pētījuma objektu (Kušners, 2001, 32).

Novērošana tika veikta 1 nedēļu laikā pētījuma sākumā un 1 nedēļu laikā pētījuma beigās. Kā daļu no šī pētījuma, autore ievēroja sakāmvārdu un parunu izpratni un bērnu spēju lietot sakāmvārdus un parunas pareizajās situācijās, dažādos dienas brīžos. Iegūtie dati tika salīdzināti.

Saskaņā ar šo pētījumu, novērošana tika veikta Rīgas pirmsskolas izglītības iestādē "X" vecākajā grupā.

Pedagoģiskais eksperiments. Eksperiments - tā pēc būtības ir stingri kontrolēta pedagoģiskā novērošana, vienīgā atšķirība ir tā, ka pedagogs vēro procesu, kas viņš pats ir saprātīgi un plānveidīgi veic (Kušners, 2001, 28). Eksperiments ir iecerēts un veikts, lai pārbaudītu, kā sakāmvārdu un parunu plānveidīga un sistemātiska izmantošana ietekmēs 5-6 gadu vecuma bērniem apgūstamās kultūras un higiēniskas normas.

Pētījums veica radošus un kontroles eksperimentus. Pirmajā gadījumā autors piedāvā bērniem savu apmācības metodi, otrajā gadījumā tas ir rezultātu un izstrādātas metodoloģijas pārbaude.

2.2. Grupas raksturojums pētījuma sākumā

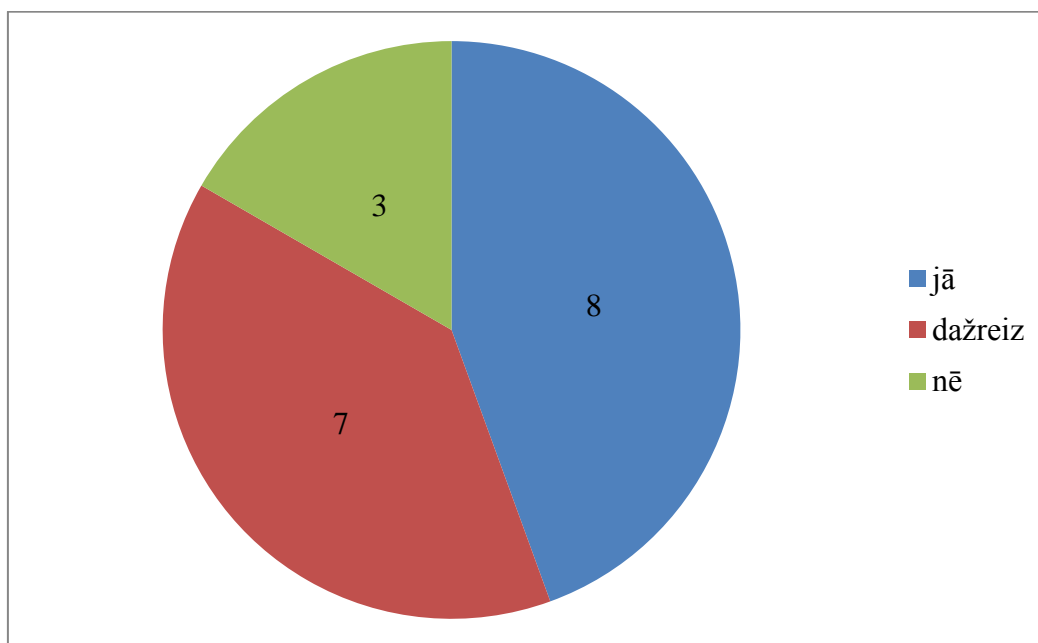
Pētījums tika veikts pirmsskolas vecākā vecuma grupā (5-6 gadi). Pētījumā piedalījās 18 bērni, no tiem 9 meitenes un 9 zēni.

Pētījuma sākumā autore veica *vecāku aptauju*, izmantojot patstāvīgi apkopotu anketu. Aptaujas mērķis bija noskaidrot, cik bieži vecāki savā saskarsmē ar bērniem izmanto sakāmvārdus un parunas, kā arī nepieciešamību lietot tos sarunvalodā. Vecākiem

tika izsniegtas anketas ar 4 jautājumiem (sk. 1. pielikumu), kuras viņi aizpildīja brīvā formā.

Pirmais jautājums ļāva noskaidrot sakāmvārdu izmantošanas biežumu ikdienas komunikācijā ar bērniem. Atbildot uz šo jautājumu, 44% no vecākiem atbildēja apstiprinoši, atzīmējot, ka saziņā ar bērniem lieto sakāmvārdus un parunas. Atbildes variantu "dažreiz" vai "reti" atzīmēja 39%. Savukārt, 17% no vecākiem norādīja, ka neizmanto sakāmvārdus un parunas ikdienas saskarsmē ar bērniem.

Atbildes, kas saņemtas uz 1.jautājumu, atspoguļotas 1.attēlā:

1.attēls. Sakāmvārdu un parunu lietošana ikdienas komunikācijā ar bērniem ģimenē

Analizējot datus, var apgalvot, ka lielākā daļa vecāku, vairāk vai mazāk, izmanto sakāmvārdus un parunas, sazinoties ar saviem bērniem. Vecāku, kuri neaizmirst tautas gudrību un to nodod saviem bērniem, kopējais procentuālais daudzums (83%) ļauj mums paredzēt labu izpētes rezultātu. Sistemātiska informācijas parādīšana ļauj sasniegt visu pozitīvus rādītājus zināšanu, tai skaitā, bērnu kultūras un higiēnas prasmju attīstīšanā.

Turklāt autore, apkopojot atbildes uz 2. jautājumu, izdalīja 3 iedaļas. Respondentu minētie sakāmvārdi un parunas attiecas uz šādām tēmām:

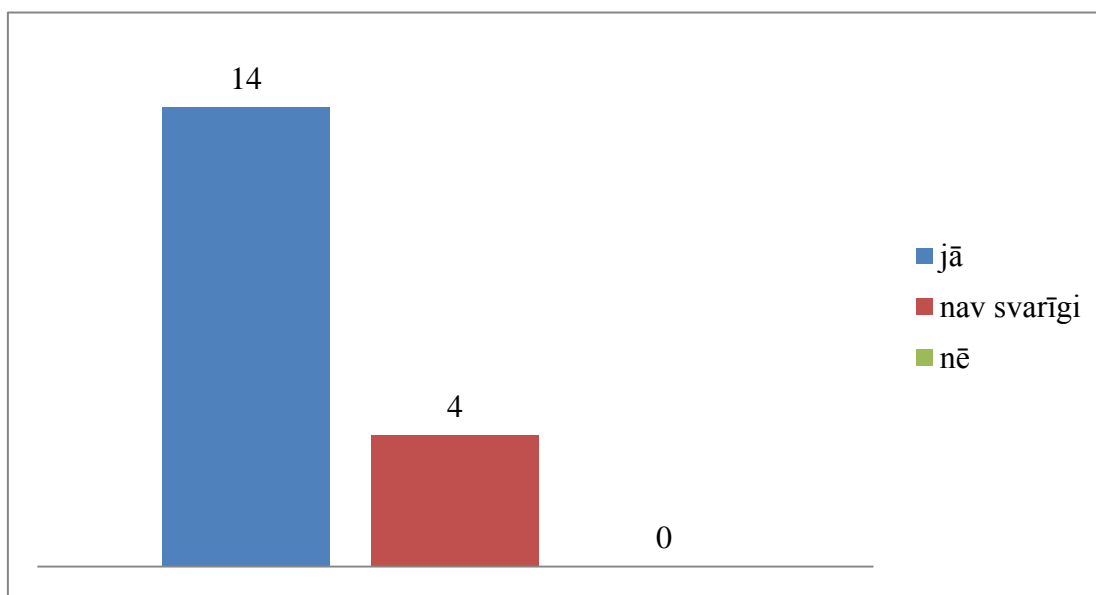
- „Darbs, mācības”;
- „Padomi, pamācības”;
- „Draudzība” (sk. 1.tabulu).

1.tabula. Sakāmvārdu tēmas

Nr.	Tēma	Skaitis	Attiecība, %
1.	Padomi, pamācības	10	47,5%
2.	Darbs, mācības	9	43%
3.	Draudzība	2	9,5%

No iepriekš minētā var secināt, ka vecāki izmanto sakāmvārdus saistībā ar mācībām un darbu. Praktiski tos neizmanto audzināšanas nolūkos citās jomās (sociālā, kultūras un higiēnas prasmju veidošanā). To apliecina vecāku norādīto sakāmvārdu un parunu saraksts aptaujā (sk. 2. pielikumu).

Tajā pašā laikā, apkopojot atbildes uz trešo jautājumu, lielākā daļa vecāku piekrīt, ka ir nepieciešams tos izmantot bērnudārza izglītības un audzināšanās procesā. No 18 vecākiem tikai 22% atbildēja, ka sakāmvārdu lietošana nav svarīga; 78% - nepārprotami piekrītu viņu nepieciešamībai. Neviens no respondentiem nav atbildējis negatīvi (sk. 2. attēlu).

2.attēls. Sakāmvārdu un parunu nozīme audzināšanās procesā pirmsskolas iestādē

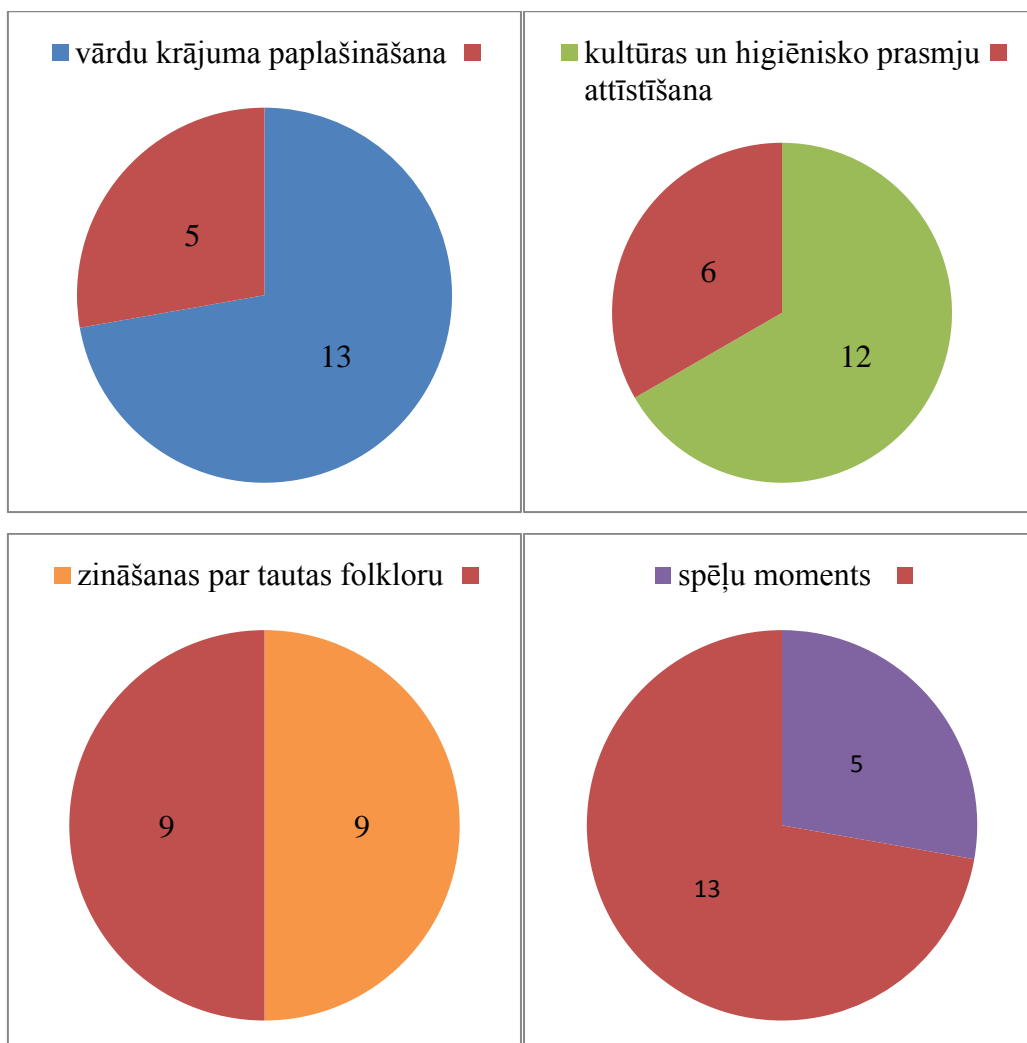
Var teikt, ka vecāki visbiežāk pozitīvi skatās uz sakāmvārdu un parunu izpēti un izmantošanu, bet paši pievērš šim maz uzmanības.

Pēdējais aptaujas jautājums attiecas uz vecāku viedokli par mērķi, kādēļ ir vērts izmantot sakāmvārdus un parunas mācību procesā pirmsskolas iestādē. Šim nolūkam tika piedāvāti 4 atbilžu varianti, turklāt katrs varēja atzīmēt jebkuru to daudzumu (sk. 2.tabulu).

2.tabula. Sakāmvārdu un parunu izmantošanas mērķis

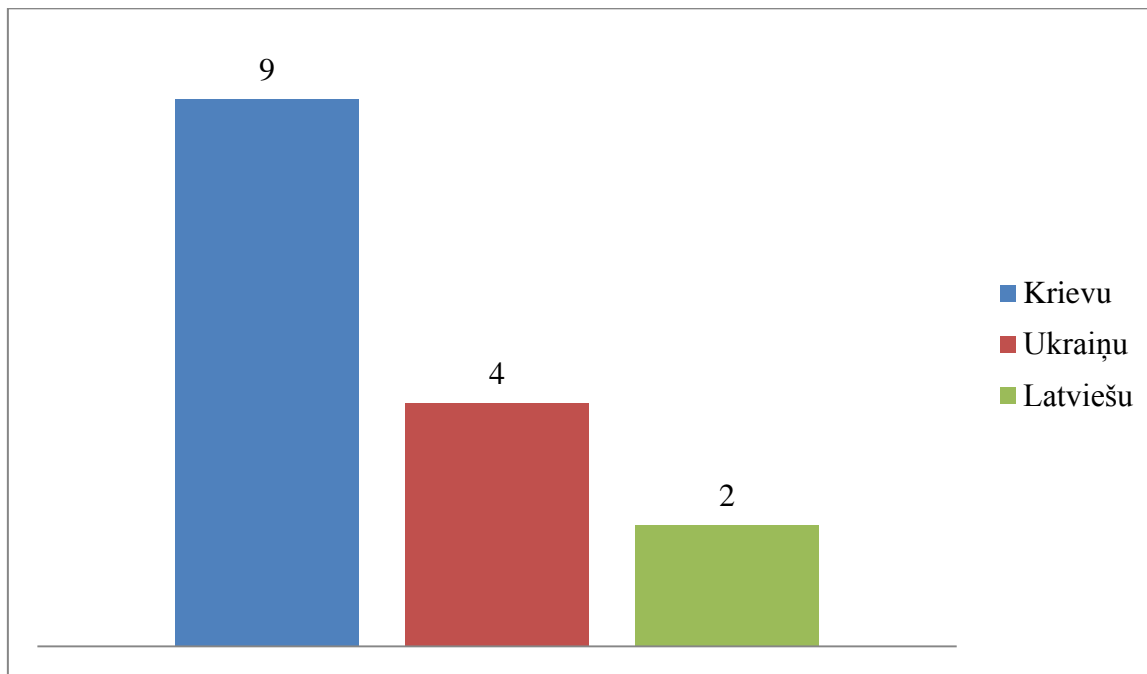
Nr.	Mērķis	Atbilžu skaits
1.	Vārdu krājuma paplašināšana	13
2.	Zināšanas par folkloru	9
3.	Sociālas, kultūras un higiēnisko prasmju attīstība	12
4.	Spēļu moments	5

Daudzi vecāki atzīmēja, ka ir svarīgi lietot sakāmvārdus un parunas bērnu kultūras un higiēnas prasmju attīstībai. Tomēr, kā mēs redzējam agrāk, attiecīgie sakāmvārdi praktiski netiek izmantoti saziņā ar bērniem. Tikai puse no respondentiem uzskata, ka ir nepieciešams zināšanas par tautas folkloru, un ka pavisam skumji neredz spēļu mirkļus. Manuprāt, tas ir pārāk racionāla pieeja izglītības procesam (sk. 3. attēlu).

3.attēls. Sakāmvārdu un parunu piemērošanas joma

Atsevišķi autors vērš uzmanību uz valodu, kurā vecāki izmanto sakāmvārdus un parunas saziņā ar bērniem. No aptaujas izriet, ka tiek izmantotas 3 valodas: latviešu, ukraiņu un krievu. Arī vienā anketā tika minēts angļu sakāmvārds - "Easy come, easy go". No 15 respondentiem 13% izmanto latviešu sakāmvārdus, 27% - ukraiņu un 60% krievu sakāmvārdus (sk. 4. attēlu).

4.attēls. Valodas atšķirības, lietojot sakāmvārdus (%)

Apkopojot un analizējot vecāku aptaujas rezultātus, var izdarīt šādus secinājumus:

- 1) 83% vecāku, protams, ar atšķirīgu biežumu, pievēršas sakāmvārdiem un parunām kā audzināšanas līdzekli.
- 2) visbiežāk vecāki lieto sakāmvārdus, kas attiecas uz cilvēku izglītojošo un darba aktivitāti. Viņi mēģina iedvesmot izpratni par jēdziena "darbs" nozīmi un nepieciešamību.
- 3) praktiski netiek izmantoti sakāmvārdi un parunas, ar kuru palīdzību tiek veidotas un attīstītas bērnu kultūras un higiēniskas prasmes.
- 4) bērnu daudzvalodība pedagoģiskajā procesā rada zināmas grūtības.

Nākamajā posmā tika veikts *diagnostiskais darbs* ar grupas bērniem. Mērķis bija pētīt bērnu zināšanas par sakāmvārdiem un spēju saprast tos lietošanu. Lai noteiktu sakāmvārdu zināšanu sākotnējo līmeni, autore izmantoja dažādas situācijas: mazgāšana, ēšanas laiks, sagatavošana uz dienas miegu, ģērbšanās laiks pirms pastaigas, nodarbības. Katrā no šiem brīžiem, autore piedāvāja bērniem turpināt vienu no sakāmvārdiem:

mazgāšanā - „Не замочив руки ... (... не умоешься);

ēšanas laikā - „Когда я ем ... (... я глух и нем);

pirms gulēšanās - „Сон лучше ... (... всякого лекарства);

ģērbšanas laikā - „Семеро одного ... (... не ждут);

nodarbības laikā – „Сделал дело ... (... гуляй смело).

Novērošanas rezultātā ir kļuvis skaidrs, ka tikai daži bērni saprot, par ko ir runa un var pabeigt kādu sakāmvārdu (sk. 3. tabulu).

3.tabula. Bērnu zināšanas par kādu no ierosinātajiem sakāmvārdiem (+ vai -)

Nr.	Vārds	Novērošanas rezultāts pētījuma sākumā
1.	Ksenija	+
2.	Vladimirs	-
3.	Felīkss	-
4.	Emīlija	-
5.	Oleksandr	-
6.	Jaroslavs	-
7.	Mija	+
8.	Ksenija	-
9.	Timofejs	-
10.	Pavlo	+
11.	Volodymyr	+
12.	Karina	-
13.	Jan	-
14.	Anna	-
15.	Sofija	-
16.	Oskars	+
17.	Veronika	-
18.	Marija	-

Aptaujas rezultāti un novērojumi ļauj izdarīt secinājumu par nepieciešamību iepazīstināt bērnus ar sakāmvārdiem un parunām, maksimizēt to izmantošanu kultūras un higiēnas prasmju veidošanā. Autore, koncentrējoties uz iegūtajiem rezultātiem un pētāmās grupas zināšanām, izvēlējās sakāmvārdus un parunas, un izstrādāja vairākas nodarbības versijas.

2.3. Pētījuma norises apraksts

Eksperimentālajā pētījuma daļā autors izvēlējās sakāmvārdus un parunas, kas tiks izmantoti visos audzināšanas procesos. Tika organizētas nodarbības, izmantojot šādus paņēmienus:

- 1) iepazīšanās ar sakāmvārdiem un to analogiem dažādās valodās;
- 2) didaktiska spēle par sakāmvārdiem;
- 3) sakāmvārdu sastādīšana no minētajiem burtiem;
- 4) pabeigt sakāmvārdu tekstu, izmantojot spēles;
- 5) šifrēti sakāmvārdi ar attēliem.

Ņemot vērā sistemātiskumu un atkārtojumu nozīmi bērnu apmācībā, autore ir sadalījusi sakāmvārdus pa tēmām. Sakāmvārdu tēmas atspoguļoja cilvēku higiēnas prasmes un kultūras standartus. Nodarbību un dienas laikā autore izmantoja sakāmvārdus trīs valodās.

Par piemēru aplūkosim dažu nodarbību variantus.

Veselības nedēļa.

Mērķis: Veselības vērtību veidošanos; zināšanu nostiprināšana, ka cilvēka dzīvē galvenā ir veselība; sakāmvārdu un teicienu izmantošana, lai bagātinātu un nostiprinātu zināšanas par veselību.

Nodarbības raksturojums. Pedagoģs nolasa „dekrētu”:

„Ar šo dokumentu es paziņoju, ka šodien tiek atvērta „Veselības nedēļa”.

Visiem ir atļauts: būt veseliem, jautriem, draudzīgiem, izpalīdzīgiem, būt draugiem ar sportu un ūdeni, ziepēm, ķemmēm, zobu birstam.

Aizliegts: staigāt ar netīrām rokām, netīrām drēbēm, raudāt, pinkšķēt, strīdēties un kauties”. Veic pirkstiņ spēli „Labrīt”:

-Labrīt, actiņas!

Bērni atdarina kustības, atbilstoši tekstam

-Jūs pamodās?

- Labrīt, ausis!

-Labrīt, rociņas!

-Labrīt, kājiņas!

- Labrīt, saule!

-Es pamodos!

Rokas atklāt pretī saulei un plaši pasmaidīt.

Pirmajā dienā pedagogs nav koncentrē uzmanību uz higiēnas procedūrām. Pēc režīma brīžiem pedagogs sarunājas ar bērniem par tēmu "Kas ir veselība?", lai

nostiprinātu jēdzienu "veselība"; mācīt veidot spriedumus, balstoties uz viņu personīgo pieredzi, attīstot dialoga runu.

„Katrs no jums vēlas būt vesels, spēcīgs: jānāk ātri skriet, lekt, peldēt, braukt ar velosipēdu, spēlēt ar bērniem pagalmā. Mēs bieži dzirdam: "Esiet veseli!", „Nevajag slīmot”, "Vēlu veselību!" Parunāsim par veselību.

Kurš grib būt vesels?

Un kas ir veselība?

Kā jūtas vesels cilvēks?

Kāds viņam ir garastāvoklis? Kā tas izskatās?

Bet kā jūtas slims cilvēks?

Kā jūs domājat, kādam būtu labāk - veselam vai slimam? Kāpēc?

Kas jādara, lai būtu veselīgiem?

Bet kādi sakāmvārdi par veselību jūs zināt?

Pēc tam pedagogs iepazīstina bērnus ar sakāmvārdiem un apspriež tos nozīmi (sk.4.tabulu).

4.tabula. Sakāmvārdu un parunu piemēri par veselību

Temats	Latviešu valoda	Ukrainu valoda	Krievu valoda
Veselība	„Veselība - dārgāka manta”	„Найбільше багатство - здоров'я”	„Здоровье дороже богатства”
	„Veselība ir miesās gudrība”	„У здоровому тілі - здоровий дух”	„В здоровом теле - здоровый дух”
	„Sātība ir veselības avots”	„Коли заболить живіт - придержуй рот” „Що занадто, то не здраво”	„Коль в меру пожуёшь тем дольше поживёшь”
	„Veselība viena - slimību daudz”	„Будеш лікуватись - будеш здоров”	„Болен - лечись, а здоров - берегись”
	„Spēks un veselība ir cilvēka lielāka laime”	„Без здоров'я нема щастя”	„Без здоровья нет и счастья”

	„Turi galvu soltumā, vādaru olkumā, kojas sylvumā, i pordzeivosi symtu godu”	„Держи ноги в теплі, голову в холоді, живіт в голоді - і будеш здоров”	„Держи ноги в тепле, голову в холоде, а живот в голоде - век проживёшь”
--	---	--	---

Ir vērts atzīmēt, ka sakāmvārdi par vispārējo tēmu smagi uztver bērniem. Piedāvājot skatīties **filmu "Bегemots, kurš baidījās no potēm"** („Бегемотик, который боялся прививок”, pedagogs atslābina vidi. Pēc multfilma skatīšanās mēs noskaidrojām, kuras no iepriekš minētajiem sakāmvārdiem raksturo tā nozīmi („Болен – лечись, а здоров – берегись”).

Lai stiprinātu materiālu, pedagogs piedāvā bērniem **zīmēt „Veselības ziedu”**. Šī nodarbība ļauj ne tikai atkārtot dzirdēto, bet arī krāsu nosaukumus, lai novērtētu tēlaino domāšanu, zīmēšanas prasmes (sk. 3. pielikumu).

Nākamajā nodarbībā **„Tīrība un ēdiens - nenāks pie mums nepatikšanas”** atkārtosim vēlreiz sakāmvārdus par veselību un paplašinām aplūkojamo jautājumu loku.

Mērķis: turpināt mācīt bērnus, kā pareizi uzvesties pie galda ēšanas laikā (sēdēt taisni, nešūpoties uz krēsla, nesteidzoties, un nerunāt ar pilnu muti); pareizi lietot galda piederumus (karote, dakša); lietot salveti pēc ēšanas; kultivēt kultūras uzvedību pie galda, precizitāte.

Pirms brokastīm pedagogs pārbauda mazgātās bērnu rokas, uzdodot jautājumus:

- Kāpēc mēs mazgājam rokas?
- Kas var notikt, ja ne mazgāt pirms ēšanas rokas?
- Kāpēc vajag kārtīgi noslaucīt rokas?

Brokastīs bērni ēd putru. Pirms brokastīm pedagogs jautā bērniem:

- Kāpēc nedrīkst runāt, kad mutē ir ēdiens?
- Kāpēc uzturā vajadzētu rūpīgi košļāt? Tā kā mazgāšana un ēdināšana ir savstarpēji savienoti, mēs varam arī apvienot sakāmvārdu un parunu tēmas (sk. 5. tabulu).

5.tabula. Sakāmvārdi un parunas par mazgāšanu un ēdināšanu

Temats	Latviešu valoda	Ukraiņu valoda	Krievu valoda
Higiēna	"Tīrība - veselības pamats"	„Здоров'я в чистоті міцніє”	„Чистота - залог здоровья”

	"Tīrs ūdens rada problēmas slimībām"	„Чиста вода для хвороби біда”	„Чистая вода для хвори беда”
Ēdināšana	„Kas dzīvo, tas ēd”	„Без їжі і віл не потягне.	„Живот без еды не живёт”
	„Ar sviestu putru nasamaitāsi”	„Заварив кашу - не жалій масла”	„Кашу маслом не испортишь”
	„Gards tas kumoss, kas aiztaupīts”	„На ласий шматок знайдеться куток”	„Остатки сладки”
	„Kas lēni ēd, tas ilgi ēd”	„Їв не їв, та за столом просидів”	„Ел не ел, да за столом просидел”
	„Liec rokas klēpī, kar zobus vadzī!”	„Їж пиріг з грибами, та держи язик за зубами”	„Когда я ем, я глух и нем”
	„Putra nevar apnikt, putra spēku piebilst”	„Каша не набридає, каша силу додає”	„Каша не надоедает, каша силу прибавляет”

Vēlāk dienas laikā akcents uz mazgāšanas procesu un ēdināšanu turpinās.

Pedagogs:

„Stunda pusdienām tuvojās,

Sēžamies bērniņi visi pie galda.

Pareizi turiet karoti,

Vāciet pa mazliet.”

Pēc pusdienām pedagogs lasa **pasaku K.Čukovska „Мойдодыр”**. Bērniem patīk ritmiskas pasakas, kas rakstītas dzejas formā. Apspriežam, kas sakāmvārds ir piemērots šai pasakai.

Īpašu vietu nodarbībās aizņem izglītojošas spēles. Lai radītu pozitīvu emocionālo vidi un interesi, **uzdevums** tiek piedāvāts radošs - „**Varavīksne**”. Sakāmvārdu izvēlas ar vienkāršiem un īsiem vārdiem. Papildus iepriekš minētajām sakāmvārdiem par kultūras un

Pēc pusdienām, gatavojoties gulēt, pedagogs kopā ar bērniem skatās kā salocīts apģērbs. Bērni novērtē un izvēlas visprecīzāko. Viņš saņem **medaļu "Mr vai Miss Kārtīgums"**.

„Сон тихонечко приходит

И тихонечко уходит.

У кого закрыты глазки,

Сон тому расскажет сказки”.

Bet es jums pateikšu, kādi ir sakāmvārdi par miegu.

Tālāk pedagogs iepazīstina bērnus ar sakāmvārdiem par miegu (sk. 6. tabulu).

6.tabula. Sakāmvārdi par miegu

Temats	Latviešu valoda	Ukraiņu valoda	Krievu valoda
Miegs	„Miegs - labākā zāle”	„Сон - найкращі ліки”	„Сон -лучшее лекарство”
	„Kad miegs nāk, tad i akmens par spilvenu labs”	„Як постелешся, так і виспишся”	„Как постелешь, так и выспишься”

Tādejādi, tautas folkloras materiāla elementi var iekļaut visos bērnu darbības veidos, dzīvi integrējot tos rotaļnodarbībās un pedagoģiskā procesa momentos. Nodarbību laikā vislabāk minēt sakāmvārdu un parunu piemērus par darbu un mācības nepieciešamību. Ņemot vērā, ka kultūras un higiēniskas prasmes ietver gan higiēnu, gan kultūru, jāpievērš uzmanību bērna spējām un vēlmei strādāt. Rotaļnodarbības, kas ir galvenais darbs bērnam, viņam jāuztver pozitīvi, nevis kā sods. Nepieciešams ieviest interesi un rosināt bērnu, neatkarīgi no iespējamām kļūdām, turpināt un galvenais pabeigt iesākto darbu, pilnveidojot darbības kultūru.

Sākumā mēs izmantojam sakāmvārdus un parunas, lai motivētu darbu, tālāk paskaidrot tās nozīmi katra cilvēka dzīvē, un beigās, lai mudināt katru darbu novest līdz galam.

Lai veidotu un nostiprinātu bērnu ētisko priekšstatu par jēdzieniem „ darbs” un „slinkums”, attīstīt un nogādāt bērniem domu, ka tikai darbs palīdz sasniegt vēlamu dzīvē, palīdzēt saprast sakāmvārdus par darbu, veiksīm **nodarbību „Bez darba nav augļu” („Без труда – нет плода”)**.

Skolotājs sāk sarunu ar bērniem. Noteikti katram no mums tiek izsniegtas tādas dienas, kad negribas ķerties pie sarežģīta lieta, un mēs cenšamies atlikt to uz rītdienu. Lai gan

daudzi ļoti labi zina, spārnotu teicienu: "Neatliec uz rītdienu to, ko vari izdarīt šodien". Ļoti bieži mums ir jādara grūts un neinteresants darbs, bet mūs vilina vairāk aizraujošāka aktivitāte. Daudziem cilvēkiem raksturīgs slinkums. Dažreiz negribas celties agri no rīta, vingrot, mazgāties, tīrīt zobus, iet kaut kur. Mums ļoti gribas vēl nedaudz pagulēt siltā gultiņā. Bet tomēr jūs piecelties un ātri veiciet visas rīta aktivitātes. (Kāpēc? Kas jums liekas?).

Tētis un mamma gatavojas strādāt, un tev jāstājas bērnudārzā. Vārds "vajag" ir atbildības, pienākuma izjūta. Galu galā, jūs nevēlaties radīt vecākiem satraukumu, steigties.

Atcerēsimies sakāmvārdus par darbu un slinkumu:

7.tabula. Sakāmvārdi par darbu

Temats	Latviešu valoda	Ukrainu valoda	Krievu valoda
Darbs	„Darbs dara dzīvi saldu, slinkums – rūgtu”	„Маленька праця краща за велике безділля”	„Маленький труд лучше большого безделья”
	„Kam rokas dotas, tam jāstrādā”	„Аби руки і охота, буде зроблена робота”	„Лишь бы руки и охота, будет сделана работа”
	„Ja riekstu nekodīsi, tad kodolu nedabūsi”	„Щоб рибу їсти, треба в воду лізти”	„Без труда не выловишь и рыбки из пруда”
	„Zem guļošanas siekstas ūdens netek”	„Під лежачий камінь вода не тече”	„Под лежачий камень вода не течет”
	„Ko esi apņēmis, to izved līdz galām”	„Коли став робить, то байдики не бить”	„Взялся за гуж, не говори, что не дюж”
	„Diviem zaķiem pakaļ dzīdamies, nevienu nenokērsi”	„За двома зайцями поженешся жодного не спіймаєш”	„За двумя зайцами погонишься – ни одного не поймаешь”
	„Darbs un pacietība pārspēj visu”	„Терпіння та труд усе перетрут”	„Терпенье и труд всё перетрут”

	„Laba lieta ne tik ātri izdarāma”	„Зробили спішно, та коли б воно не вийшло смішно”	„Поспешишь – людей насмешишь”
	„Nedari citu, kamēr vienu vēl neesi padarījusi ,,	„Не той молодець, що починає, а той, що кінчає”	„Не тот молодец, что начинает, а тот, что заканчивает”
	„Katram darbam savs laiks”	„Справі час потісі годину”	„Делу время– потехе час”

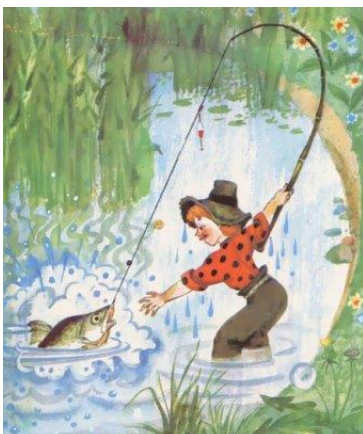
Pedagogs lasa **ukraiņu tautas pasaku „Vārpa” („Колосок”)** un apspriež, kuri sakāmvārdi raksturo galvenos varoņus.

Darba autors, labākai sakāmvārdu un parunu uztverei un izpratnei, piedāvā **ilustratīvo materiālu "Uzminēt sakāmvārdu!"**.

Mērķis: Atkārtot sakāmvārdus un parunas; novērot domu secību un novērtēt domāšanas ātrumu; rosināt bērnu patstāvīgi izskaidrot savu izvēli.

Notika rūpīga materiāla atlase, ko noteica bērnu vecuma iespējas, integrācija dažādos darbības virzienos (runas attīstība, dialogu runa, loģiska un tēlaina domāšana, spēļu moments):

„Без труда не выловишь и рыбки из пруда”

„Diviem zaķiem pakal dzīdamies, nevienu nenoķersi”

„Взялся за гуж, не говори, что не дюж”

Vēl viena tēma, kas būtu jāpiemin, ja mēs runājam par bērnu kultūras un higiēnas prasmēm. Šī ir kultūras tēma: uzvedības kultūra, komunikācija, sadarbība ar citiem cilvēkiem. Vispirms parunāsim par tēmu „**Draudzība**”.

-Kas ir draudzība?

-Ar ko var draudzēties?

-Vai var dzīvot bez draugiem?

-Draugi ir zināmi nepatikšanas vai laime?

-Ko var darīt kopā ar draugiem?

Uz zemes nav cilvēka, kurš nebūtu aizdomājušies, kas ir draudzība, kāds ir tā spēks un vērtība. Tāpat nav tautu, kurai nebūtu leģendas, sakāmvārdus un parunas par draudzību. Draugiem jābūt pie visiem: dzīvniekiem, putniem un bērniem.

Viktorīna: "Kas ar ko draudzējas?" (multiplikācijas filmu un pasakas varoņi).
Bērni atceras varoņus (Mazulis un Karlsons, Čips un Dejls, Krokodils Gena un Čeburaška, utt).

Apskatīsim sakāmvārdus un parunas par draudzību:

8.tabula. Sakāmvārdi par uzvedību un draudzību

Temats	Latviešu valoda	Ukrainu valoda	Krievu valoda
Uzvedība	„Slikts miers ir labāks par labu strīdi”	„Худий мир лучше доброї сварки”	„Худой мир лучше доброй ссоры”
	„Rupjš vārds sāp ilgāk nekā pliķis”	„Рана загоїться, зле слово – ніколи”	„Рана залечится, а плохое слово – никогда”
	„Ko pats sev negribi, to citam nedari”	„Чого сам не хочеш, того другому не бажай”	„Не делай другому того, что не хочешь себе”
	„Tikai tas nekļūdās, kas nekā nedara”	„Тільки той не помиляється, хто нічого не робить”	„Только тот не ошибается, кто ничего не делает”
	„Septiņi vienu negaida”	„Семеро одного не ждуть”	„Семеро одного не ждут”
	„Labāk paciest aizvainojumu, nekā citus apvainot”	„Краще кривду перетерпіти, як кривду чинити”	„Лучше обиду перетерпеть, чем других обижать”
	„Divas galvas aizvien gudrākas nekā viena”	„Свій розум май і людей питай”	„Одна голова хорошо, а две – лучше”
	„Nav draugs, tad meklē; ja atrod, tad sargi”	„Нема приятеля - шукай, а знайшов - так гляди”	„Нет друга – ищи, а нашёл – береги”
	„Atrodiet jaunus draugus dzīvē un neaizmirstiet vecos”	„Нових приятелів наживай, а старих не теряй”	„Новых друзей наживай, а старых не забывай”

Smieklīgus attēlus var izmantot jebkurai sakāmvārdu un parunu tēmai:

„Ko pats sev negribi, to citam nedari”

„Не делай другому того, что не хочешь себе”

„Худой мир лучше доброй ссоры”

„Slikts miers ir labāks par labu strīdi”

Piedāvātais materiāls bērniem bija saprotams un pieejams. Viņiem ir saprotams sakāmvārdu un parunu gudrība, labprāt iekļāva tos savā runā. Pedagoģs nevis tikai sniegs zināšanas un gatavas atbildes, bet aizvedīs bērnus līdz tām.

Šim nolūkam ir ļoti laba spēle "**Pabeidz sakāmvārdu!**". Pedagoģs piedāvā sakāmvārda sākumu, un bērni pabeidz tekstu (sk. 5. pielikumu).

Visā pētījuma laikā autors izmantoja šos un citus paņēmienus, lai tālāk veidotu bērnu kultūras un higiēniskas prasmes. Tie tika izmantoti gan nodarbībās, gan ikdienas procedūrās, gan brīvajā laikā. Bērniem tika organizētas fizisko aktivitātes jautrie brīži, kur arī lietojām sakāmvārdus un parunas.

Spēle "Nosauc sakāmvārdu". Bērni nostājas aplī, pedagoģs centrā ar bumbu rokās. Bērns, kurš noķer bumbu, jāsaka sakāmvārdu par jebkuru tēmu.

Viktorīna „Veselība”. Bērni ir sadalīti divās komandās un viņi izvēlas komandas vārdu. Komanda saņem lapu, raksta savu vārdu patstāvīgi vai ar pieaugušā palīdzību. Tas veicina sadarbības prasmes.

Pedagogs uzdod jautājumus:

1. Ko mums vajadzētu regulāri darīt mūsu ķermeņa normālai darbībai?
2. Bērnudārzā, pēc brokastīm un nodarbībām mēs pulcējam un dodamies uz...?
3. Kāpēc mēs izmantojam ziepes, ūdens un dvieli?
4. Lai būt kustīgam visu dienu, mums nav slinkums darīt ko?
5. Ja gribi būt vesels...?
6. Katru vakaru pulksten deviņos pie mums nāk saldaiss...?

Pēc katras pareizas atbildes komanda saņem uzlīmi un pielīmē to uz lapas. Uzvar komanda, kura ieguvusi lielāku uzlīmju skaitu.

Pēc minētā perioda beigām, lai noskaidrotu pedagoģisko darbu koriģējošos rezultātos, noteiktu bērnu iespējas, izmantojot sakāmvārdus un parunas savā runā, izmaiņas kultūras un higiēnisko normu veidošanā, tika veikts atkārtots pētījums.

2.4. Rezultātu apstrāde un analīze

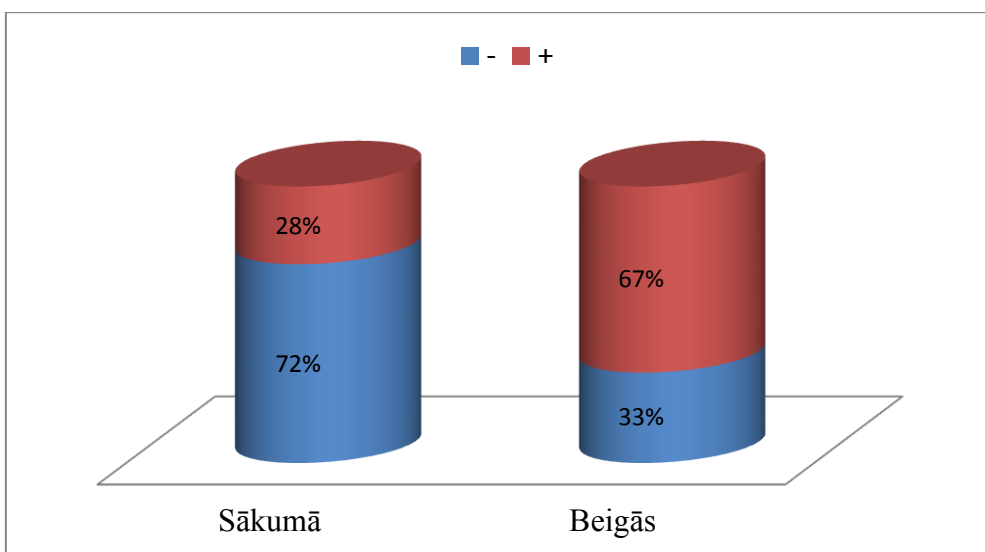
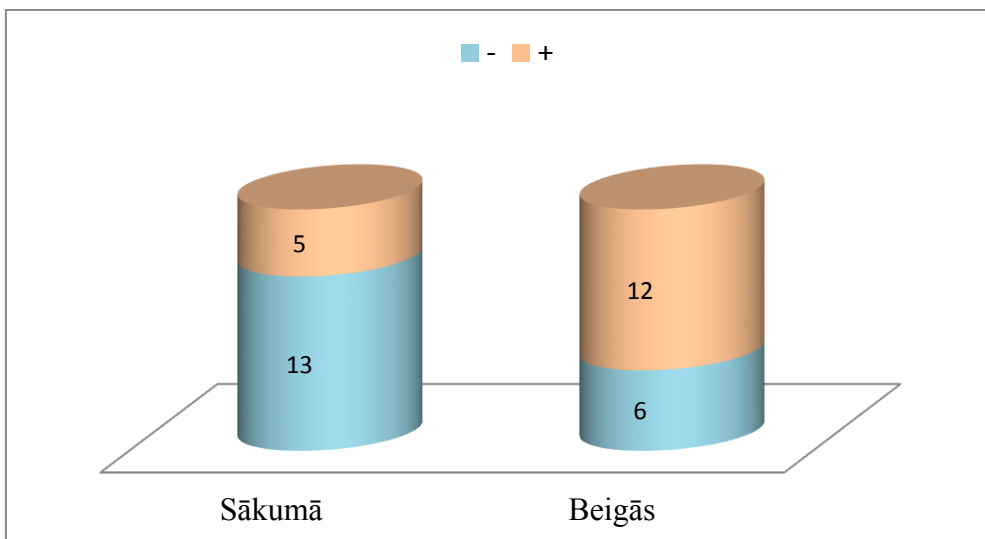
Lai analizētu veiktās darbības rezultātus kultūras un higiēnisko prasmju veidošanās, autore salīdzināja personīgās novērošanas datus un atkārtoti veica diagnosticējošo darbu. Konkrētāk - autore salīdzināja bērnu zināšanas par sakāmvārdiem un parunām, un spēju tos piemērot pareizajā situācijā pētījuma perioda sākumā un beigās (sk. 9. tabulu).

9.tabula. Bērnu zināšanas par sakāmvārdiem (+ vai -)

Nr.	Vārds	Novērošanas rezultāts pētījuma beigās
1.	Ksenija	+
2.	Vladimirs	+
3.	Felikss	-
4.	Emīlija	+
5.	Oleksandr	+
6.	Jaroslavs	-
7.	Mija	+
8.	Ksenija	-
9.	Timofejs	+

10.	Pavlo	+
11.	Volodymyr	+
12.	Karina	-
13.	Jan	-
14.	Anna	+
15.	Sofija	+
16.	Oskars	+
17.	Veronika	+
18.	Marija	-

Apvienojot datu tabulās, rezultātus var uzrādīt grafiku formā. Dati tiek sniegti no kopēja bērnu skaitā, skaitļos un % (sk. 5. attēlu).

5.attēls. Sakāmvārdu izmantošanas līmeņa izmaiņas

Jāatzīmē, ka bērni visā periodā bija priecīgi atkārtot sakāmvārdus un teikumus. Visas nodarbības bija emocionāli pozitīvas. Analizējot iegūtos datus, var secināt, kā bērniem vērojams progress. Bērnu skaits, kuri zina un saprot sakāmvārdus un parunas, ir palielinājusies no 5 līdz 12. Tomēr ne visi bērni vienmērīgi apgūst piedāvāto materiālu.

Šajā periodā ir jāņem vērā arī pārmaiņas pašas kultūras un higiēnisko (pašapkalpošanas, uzvedības, saskarsmes) prasmju attīstībā. Autors pētījuma sākumā izvēlējās kritērijus kultūras un higiēnas prasmju novērtēšanai pētītās grupas bērniem:

- prasme tīrīt zobus pareizi un noskalot muti (1. kolonna);
- prasme pareizi lietot galda piederumus (2. kolonna);
- prasme ātri ģērbties un kārtīgi salocīt savas drēbes (3. kolonna);
- prasme aizšņorēt apavus (4. kolonna);
- prasme atbildīgi izturēties pret ēdienu, ēst paņemto līdz beigām (5. kolonna);
- prasme rīkoties ar cieņu, pateikties (6. kolonna);
- prasme ievērot noteiktus uzvedības noteikumus (7. kolonna);
- prasme sadarboties kolektīvā (8. kolonna)

Rezultātā autors sniedz salīdzinošu tabulu par pētījuma sākumu un beigām (sk.10. tabulu) un izmantoja šādu vērtējuma kritēriju sistēmu „+” vai „-”.

10.tabula. Kultūras un higiēnas prasmju apgūšanas dinamika

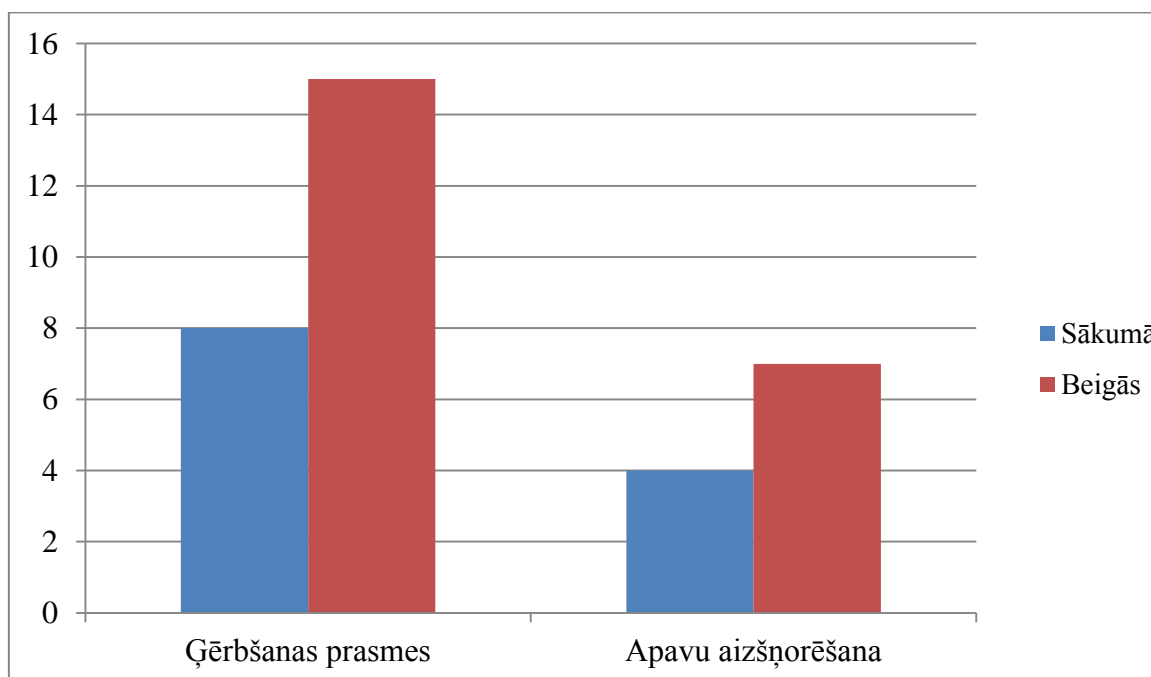
Vārds	1		2		3		4		5		6		7		8	
	S	B	S	B	S	B	S	B	S	B	S	B	S	B	S	B
Ksenija	+	+	+	+	-	+	-	+	-	-	+	+	+	+	+	+
Vladimirs	+	+	+	+	-	-	-	+	-	+	-	+	-	+	-	+
Felikss	+	+	+	+	+	+	-	+	-	-	+	+	+	+	+	+
Emīlija	+	+	+	+	+	+	-	-	-	+	-	+	+	+	+	+
Oleksandr	+	+	+	+	+	+	-	-	+	+	+	+	+	+	+	+
Jaroslavs	+	+	+	+	+	+	-	-	-	+	+	+	-	-	-	+
Mija	+	+	-	+	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
Ksenija	+	+	+	+	-	+	-	-	-	+	-	-	-	-	-	+
Timofejs	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-	-	-	-	+	+
Pavlo	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-	+	-	+
Vlodymyr	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-	+	-	+	+	+
Karina	-	+	-	+	-	-	-	-	-	+	-	-	-	+	-	+
Jan	+	+	+	+	+	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Anna	+	+	+	+	-	+	-	-	-	-	+	+	-	+	-	+

Sofija	+	+	+	+	-	+	-	-	-	+	+	+	+	+	+	+
Oskars	+	+	+	+	-	+	-	-	+	+	+	+	+	+	+	+
Veronika	+	+	+	+	-	-	-	-	-	+	-	-	-	+	-	+
Marija	+	+	+	+	-	+	-	-	-	+	+	+	-	+	-	+

S- sākumā; B – beigās

Pētot tabulu, var secināt, ka nodarbībām bija veiksmīgs rezultāts. Uzsākot pētījumu, var teikt, ka praktiski visiem bērniem jau bija izveidotas sākotnējās kultūras un higiēnas iemaņas, atbilstoši viņu vecumam (1. un 2.kolonnas).

Izskatot apģērbšanās brīžus, var atzīmēt, ka vislielākā problēma bērniem ir saistīta ar apavu aizšņorēšanas procesu un prasmi kārtīgi salocīt drēbes skapī. Autore uzskata, ka šeit ir svarīgs vienotības ietekmes princips izglītības procesā. Ir grūti panākt strauju progresu ar atšķirīgu pieeju šim jautājumam ģimenē un pirmsskolas izglītības iestādē (sk. 6. attēlu).

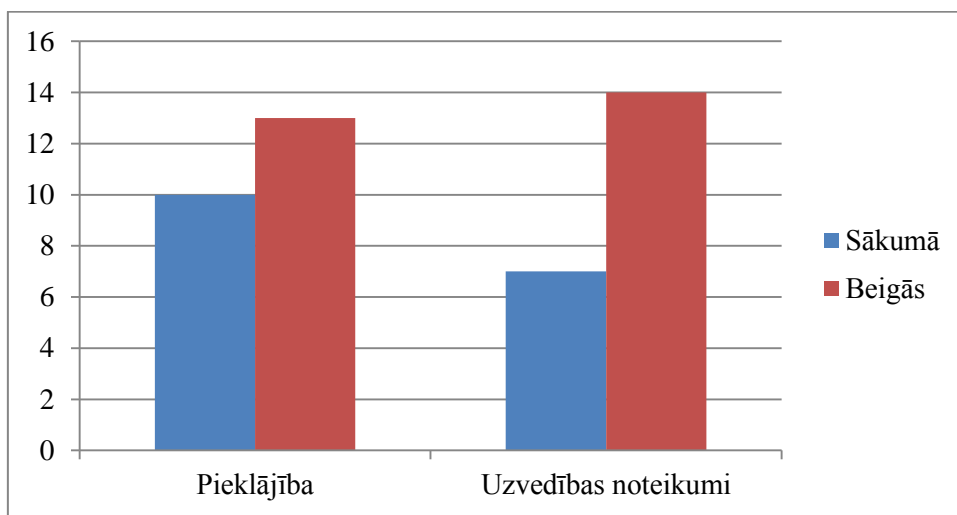

6.attēls. *Dinamika procesus, kas saistīti ar ģērbšanu*

Ņemot vērā jautājumu par bērnu attieksmi pret ēdieniem, var konstatēt, par tās lielajām izmaiņām. Bērni ir kļuvuši saudzīgi izturēties pret tiem, salīdzināt savas vēlmes un iespējas, lai neprasīt ēdienu vairāk, nekā var apēst. Bērnu skaits, kuri nedomā par cieņu pret ēdienu un tā gatavošanas cilvēka darbu, ir samazinājies no 12 līdz 4. To var uzskatīt par labu rezultātu.

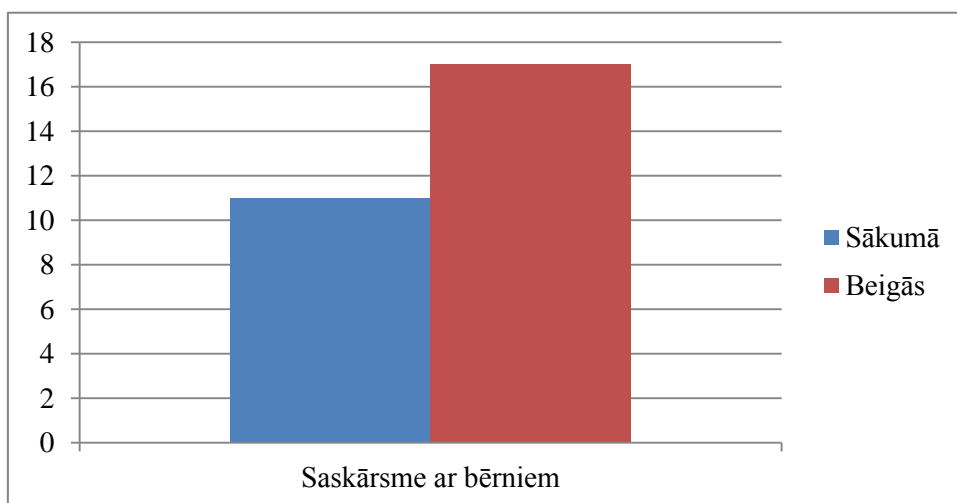
Runājot par uzvedības kultūru, autore analizēja tabulas 6. un 7. kolonnas rezultātus. Pieklājīgu vārdu lietošanas ieradums veidojas no brīža, kad bērns sāk runāt. Attieksme un

nepieciešamība tos izmantot lēnām mainās. Tomēr izmaiņas ir pamanāmas arī šeit. Pētījuma laikā 3 bērni sāka pievērst uzmanību pieklājīgiem vārdiem savā runā. Pievēršot uzmanību bērnu spējai ievērot noteiktus uzvedības normas, ir jāņem vērā šī jautājuma problemātiskums. Mūsdienu bērnu īpatnības (hiperaktivitāte, individuālās īpašības) un jaunās mācīšanās koncepcija prasa individuālu pieeju. Tāpēc pētījuma rezultāts var šķist nenozīmīgs. Tomēr autore uzskata, ka pētījumu perioda īsums, neļauj objektīvi novērtēt attiecīgās metodes vērtību šo normu veidošanā. Turklāt sistemātiska pieeja un bērnu izpratne par to, cik svarīgi ir ievērot uzvedības noteikumus, ļauj panākt pozitīvu progresu (sk. 7. attēlu).

7.attēls. Uzvedības izmaiņas dinamika

Pēdējais kritērijs, kas tika izpētīts - prasme sadarboties kolektīvā. Problēmas pētījuma perioda sākumā galvenokārt bija saistītas ar jaunajiem bērniem grupā. Viņiem ir grūti uzreiz ieiet kolektīvā un vēlams adoptācijas periods. Turklāt, tas ir bērni, kuri ir atbraukuši no ārzemēm, un ir arī valodas barjera, atšķirība bērnu mentalitātē (sk. 8. attēlu).

8.attēls. Sadarbības prasmju dinamika

Kultūras un higiēniskas prasmes veidošanās ir ilgstošs process, kur nepieciešama dažādu vingrinājumu, darbību daudzkārtēja izpilde. Galvenais – izvēlēties metodes, rādīt apstākļus, lai kultūras un higiēniskas normas sāktu regulēt bērna reālo uzvedību, nodibināt saikni starp apziņu un uzvedību.

Diagnostikas pētījuma daļā tika konstatēts, ka 44% no vecākiem bieži un 39% dažreiz izmanto sakāmvārdus un parunas saskarsmē ar bērniem. Tas ir labs rezultāts. Cits jautājums, kāda tematika šiem sakāmvārdiem. Lielākā daļa no tām ir saistīta ar vajadzību strādāt. Tomēr ir vērts atzīmēt, ka bērniem, ir labas personīgās higiēnas prasmes, bet ir vājas iemaņas ģērbšanas un ēšanas kultūras.

Apkopojot pētījuma rezultātus var konstatēt pozitīvu dinamiku visos kritērijus. Parametri, kas attiecas uz galda piederumu lietošanu un zobu tīrīšanas spēju, perioda beigās sasniedza 100%.

Citu parametru pieaugums:

- ģērbšanas prasmes - no 44% gandrīz līdz 89%;
- apavu aizšņorēšana - no 22% gandrīz līdz 40%;
- ēšanas kultūra - no 33% līdz 78%;
- atbilstība uzvedības noteikumiem - no 39% līdz 78%;
- sadarbības prasmes – no 61% līdz 94% (tikai 1 bērnam ir grūtības sazināties un sadarboties ar vienaudžiem).

Autore uzskata, ka konkrētajā gadījumā sakāmvārdu un parunu mērķtiecīga un sistemātiska izmantošana pedagoģiskajā darbībā ar bērniem, palīdz viņiem sekmīgi apgūt kultūras normas un higiēniskas prasmes, kā arī bērna socializācijas procesam. Kultūras un higiēnisko normu zināšana kļūst par bērna uzvedības motīvu. Sakāmvārdu un parunu apgūšana padara bērnu runu bagātāk, iekšējo pasauli plašāku un harmoniskāku, rīcību jēgpilnu un pareizāku. Turklāt, tā ļauj saglabāt saikni starp paaudzēm un tautības piederības sajūtu cilvēkiem.

SECINĀJUMI

Visu novērošanas un izpētes darbu rezultātā var secināt, ka sakāmvārdu un parunu izmantošana pozitīvi ietekmē 5-6. gadu vecuma bērnu kultūras un higiēnas prasmju veidošanos un attīstību. Sakāmvārdi un parunas palīdz attīstīt domāšanu, sniegt padomu, mācīt un vadīt dzīves prioritātes.

1. Sakāmvārdi un parunas ir veselu tautu uzskatu un pārliecību kopums visīsākajā tās izteiksmes formā. Sakāmvārds ir saīsināts teikums. Runājot par terminu „paruna” – tas vairāk ir mākslīgs, nevis tautisks. Sakāmvārdi un parunas ir tautas folkloras pērles, jo paruna tas ir „puķīte”, bet sakāmvārds - „odziņa” tautas daiļradē.

2. Sakāmvārdu klasifikācija ir daudzveidīga un pretrunīga. Katram veidam ir savas priekšrocības un trūkumi. Vispārīgie sakāmvārdu un parunu obligātie elementi ietver: īsums, spēja pavairot, saziņa ar runu, piederība pie runas mākslas, plašs pielietojums. Sakāmvārdu un parunu struktūrā ir noteiktas pazīmes: semantiskā, sintaktiskā, stilistiskā struktūra, fonētiskās īpašības. Tajās tiek izmantoti dažādi leksiskie paņēmieni: metaforas, alegorija, tropi, ritmiskums, salīdzināšana un citi tēlaini līdzekļi.

3. Sakāmvārdi un parunas tiek raksturoti kā daudzfunkcionālas vienības. Galvenais mērķis vienmēr ir bijusi audzināšana, tās kopš seniem laikiem uzstājās kā mācību līdzeklis. Jāņem vērā arī citas funkcijas: modelējošā, izzinošā, pamācošā, tikumiskā, estētiskā.

4. Pirmsskolas vecums ir periods bērna kultūras un higiēnas principu attīstībai. Tas nozīmē, ka šajā vecumā, veidojot kultūras un higiēniskas iemaņas, kas pakāpeniski pāriet ieradumus, ir neatņemama daļa no uzvedības kultūras, kā arī darbības un saskarsmes kultūras. Saskaršanās ar sakāmvārdiem un parunām rosina bērnus aizdomāties par savu rīcību, apgūt normas par izturēšanos sabiedrībā, kas tiek nodotas no paaudzes paaudzei.

5. Kultūras un higiēniskas normas bērni apgūst ievērojami sekmīgāk, ja sakāmvārdus un parunas izmantot sistemātiski un mērķtiecīgi. Šim nolūkam ir nepieciešams: veikt darbu sistemātiski un ikdienā; padara to daudzveidīgu un interesantu; lai stimulētu bērnus folkloras zināšanām. Pedagoģiskajam darbam vajadzētu veicināt vēlmi patstāvīgi izmantot sakāmvārdus un parunas, izprotot to nozīmi.

6. Kultūras un higiēnas prasmju veidošanās notiek visā audzināšanas un pedagoģiskās darbības procesā. Šim nolūkam tiek izmantotas didaktiskās spēles, pasakas, viktorīnas, dažāda veida nodarbības. Svarīgi ir bērna slavēšanas faktors.

27.septembrī 2018.gadā Rīgā, uz Skola2030 rīkoto konferenci „Lietpratība pamatizglītībā”, Valsts izglītības satura centra vadītājs Guntars Catlaks iepazīstināja ar galvenajām izmaiņām pamatizglītības standartā, uzsvēra vispārīgo jeb caurviju prasmju attīstību un vērtībās balstītu ieradumu veidošanu, kas ir nozīmīgākie akcenti un pamatmērķi – veidot nākotnes sabiedrību ar vispusīgi attīstītiem (intelektuāli, emocionāli, fiziski), atbildīgiem sabiedrības dalībniekiem, kuri piemīt pašapziņu un kuri ciena sevi un apkārtējos, spēj līdzdarboties, sadarboties, iedziļināties jautājumos un problēmas, meklēt atbildes, nebaidīties kļūdīties un prot pielietot iegūtās zināšanas un prasmes reālās dzīves situācijās.

Pētījuma rezultāti liecina, ka mērķtiecīga sakāmvārdu un parunu izmantošana audzināšanas un pedagoģiskās darbībās, veicina bērnu kultūras un higiēnisko prasmju sekmīgu apgūšanu. Tas ļāva apstiprināt pētījuma sākumā izvirzīto hipotēzi. Tādejādi, pētījuma mērķis ir sasniegts un uzdevumi atrisināti.

IZMANTOTĀS LITERATŪRAS UN AVOTU SARAKSTS

1. Elchinova, M. (2002) Bulgarian Ethnology and Folklore Study at the Present Time: Changing Paradigms and Perspectives. - Journal Europäische Ethnologien im neuen Millennium, - 39-50 c.
2. Jary, D. and Jary, J. (1991) Collins Dictionary of Sociology. Collins (4 April 1991), - 768 p.
3. Kokare, E. (1957) Latviešu sakāmvārdi un parunas. - LPSR Zinātņu akadēmija, - 351 lpp.
4. Konferences „Lietpratība pamatizglītībā” materiāls- [https:// www.facebook.com/skola2030](https://www.facebook.com/skola2030).
5. Latviešu sakāmvārdi un parunas (1997) sakrājuši un sakopājuši P.Birkerts un M.Birkerte 2.izd. - Rīga: Zinātne, - 174 lpp.
6. Niedre, J. (1955) Jauno vārds 1955. - LVI, - 322 lpp.
7. Svence, G. (1999) Attīstības psiholoģija. - R.: Zvaigzne ABC, - 94 lpp.
8. UNESCO Universal Declaration on Cultural Diversity - unesdoc.unesco.org/images/0012/001271/127162e.pdf.
9. Vagnere, A. (2018) Latviešu tautasdziesmas. - R.: Apgāds Zvaigzne ABC, - 135 lpp.
10. Аникин, В. П. (1971) Русское народное поэтическое творчество. - М., - 382 с.
11. Арзамасцева, И.Н., Николаева, С.А. (2013) Учебник для студентов учреждений высшего профессионального образования, обучающихся по направлению подготовки „Педагогическое образование” (профиль „начальное образование”) 9-е изд. - М.: Издательский центр „Академия”, - 574 с.
12. Багмет, А., Дашченко, М., Андрущенко, К. (2002) Збірка українських приказок та прислів'їв: репринтне відтворення вид. 1929 р. - К.: Техніка, - 224 с.
13. Бархатова, В.В. (2013) Воспитание культуры поведения. – М.: „Дошкольное воспитание”, № 11 - 17-21 с.
14. Белинский, В.Г. (1834) Литературные мечтания. <https://mybook.ru/author/vissarion-grigorevich-belinskij/literaturnye-mechtaniya/>.
15. Бенвенист, Э. (1974) Общая лингвистика. - М.: Изд-во "Прогресс", - 447 с.
16. Буре, Р. С. (1986) Теория и методика воспитания у детей нравственно-волевых качеств в детском саду. - М., Просвещение, - 98с.

17. Буре, Р.С., Островская, Л.Ф. (2001) Воспитатель и дети. Учеб. пособие для воспитателей дошкол. учреждений, студ. пед. колледжей и вузов, родителей дошкольников. - М.: Ювента, - 174 с.
18. Винокур, Т.Г. (2009) Закономерности стилистического использования языковых единиц. - М.: ЛИБРОКОМ, - 240 с.
19. Даль, В. И. (1996) Пословицы русского народа : в 2 т. - М. : Terra, - Т.1. - 432 с.;Т. 2. - 424 с.
20. Дорохов, А.А. (1997) Как себя вести. – Л.: - 216 с.
21. Жуков, В.П. (2001) Словарь русских пословиц и поговорок. - М.: Русский язык, - 544с.
22. Загруднинова, М., Гавриш, Н. (1991) Использование малых фольклорных форм. „Дошкольное воспитание” , № 9 - 16-22 с.
23. Зуева, Т. В., Кирдан, Б. П. (2000) Русский фольклор. - М., - 400 с.
24. Карасик, В.И. (2002) Языковой круг: личность, концепты, дискурс: монография. Волгогр. гос. пед. ун-т. - Волгоград: Перемена, - 477 с.
25. Козлова, С.А. (1998) Теория и методика ознакомления дошкольников с социальной действительностью: уч. пособие для студ. сред. пед. учеб. заведений. - М.: Издательский центр „Академия”, - 160 с.
26. Козлова, С.А., Куликова, Т.А. (2005) Дошкольная педагогика. - М.: Академия.
27. Коменский, Я.А. (1989) Великая дидактика. - М.: Педагогика.
28. Куратчик, М. (2001) Русские пословицы в прагматологической перспективе.- журнал „Русский язык за рубежом” - № 8/9.
29. Кушнер, Ю.З. (2001) Методология и методы педагогического исследования (учебно-методическое пособие). – Могилев: МГУ им.А.А.Кулешова, - 66 с.
30. Номис, М. (2003) Українські приказки, прислів'я і таке інше. - К.: Либідь, - 352 с.
31. Пермяков, Г.Л. (1988) Основы структурной паремологии. - М.: Наука, - 236 с.
32. Пермяков, Г.Л. (1970) От поговорки до сказки: (Заметки по общей теории клише). - М.: Наука, - 239 с.
33. Петерина, С.В. (1986) Воспитание культуры поведения у детей дошкольного возраста. - М.: Просвещение, - 96 с.
34. Пословицы, поговорки, загадки в рукописных сборниках XVIII-XX веков. (1961) - М.Л.: АН СССР, - 290 с.
35. Потебня, А. А. (1999) Мысли и язык. - М. : Лабиринт, - 268 с.
36. Русские пословицы и поговорки (1988) под ред. В. П. Аникина. - М. : Худож. лит. , - 431 с.

37. Рыбникова, М.А. (1985) Избранные труды. сост. И.Е.Каплан. - Москва: Педагогика, - 248 с.
38. Смирнова, Е.О., Лаврентьева, Т.В. (2006) Дошкольник в современном мире : книга для родителей - Москва : Дрофа, - 270 с.
39. Снегирёв, И. М. (1995) Русские народные пословицы и притчи. - М.: Русская книга, - 526 с.
40. Соколов, Ю.М. (2018) Русский фольклор (устное народное творчество) в 2-х ч. Часть 1: учебник для СПО. - М.: Издательство Юрайт, - 203 с.
41. Українська афористика Х-XX ст. (2001) під загальною редакцією Івана Драча та Володимира Черняка. - К., Видавничий центр «Просвіта», - 320 с.
42. Шерстянкина, Т.В., Липин, Я., Цзин, Я. (2007) Отражение национальной культуры в русских пословицах и поговорках. - Аспирант, Чита, т.№1, - с.29-33.
43. Яковенко, Т.П. (2009) О воспитании культурно-гигиенических навыков. – М.: „Дошкольное воспитание”, № 9.

PIELIKUMI

1. pielikums. Vecāku aptauja

1. Vai Jūs izmantojat sakāmvārdus un parunas ikdienas saskarsmē ar bērniem?

Jā

Nē

Reti

2. Norādiet 2-3 piemēri:

3. Kā Jūs uzskatāt, vai ir nepieciešams lietot tos pedagogiskajā darbībā bērnudārzā?

Jā

Nē

Nav svarīgi

4. Pēc jūsu domām, kādā jomā mācību procesā var izmantot sakāmvārdus un parunas?

- Vārdu krājuma paplašināšana
- Zināšanas par tautas folkloru
- Kultūras un higiēnisko prasmju attīstība
- Spēļu moments

Paldies par sadarbību!

2.pielikums. Sakāmvārdu un parunu saraksts, ko vecāki minēja aptaujas lapā

1. Rīts gudrāks par vakaru
- 2.Тише едешь, дальше будешь
3. Easy come, easy go
4. Хорошего понемножку
5. Больше дела, меньше слов
6. Волков бояться – в лес не ходить
7. Кто раньше встает, тому Бог дает
8. Хто вранці встає, тому бог дає
9. Сделал дело – гуляй смело
10. Кто добре працює, той добре їсть
11. Без труда не вытацишь и рыбку из пруда
12. Тяжело в учении – легко в бою
13. Хочешь жить, умей вертеться
14. Глаза боятся, а руки делают
15. Друг познается в беде
16. Не имей сто рублей, а имей сто друзей
17. Любопытной Варваре на базаре нос оторвали
18. Лучше синица в руках, чем журавль в небе
19. Не май сто рублів, а май сто друзів
20. Хліб-всьому голова
21. Rokas klēpī maizi nepelna

3.pielikums. „Veselības zieds”

Blakus katrai ziedlapiņai, skolotājs piedāvā uzzīmēt jebkuru priekšmetu, kas atbilst temai. Piemēram: sports – bumba, mazgāšana – zobu birste utt.

„Когда я ем, я глух и нем”

К	Н	Е	У	Д	Я
Г	О	М	Г	Е	Х
Я		Л	М	И	А

„Ko pats sev negribi, to citam nedari”

К	Е	Г	І	У
Е	С	А	І	О
Р	О	Е	Р	Д
Т	Н	S	А	С
Р		Т	А	І
І	Н	В	Т	М

5. pielikums. Spēle „Pabeidz sakāmvārdu”

- Без труда не выловишь и ...
- Делу – время, а потехе - ...
- Маленькое дело лучше большого...
- Глаза боятся, а руки...
- Уменье и труд все ...
- Какие труды, такие и ...

- Ученье – свет, а не ученье -...
- Красна птица перьем, а человек -...
- Без наук, как без...
- Корень ученья горек, да плод его...
- Тяжело в ученье - легко...
- Человек неученый - что топор ...

- Дерево держится корнями, а человек -...
- Нет друга - ищи, а нашел - ...
- Не мил и свет, когда ...
- В тесноте да не в ...
- Друг познается в ...
- На вкус на цвет ....

GALVOJUMS

Es, Marina Vahitova
apliecinu, ka darbs izstrādāts zinātniskās ētikas principiem.

Darbā izmantotā literatūra u. c. avoti norādīti literatūras u. c. avotu sarakstā.
Dažāda veida informācijai (atziņām, citātiem, attēliem, tabulām u. c.), kas iegūta no
minētajiem avotiem, pētnieciskajā darbā un tā pielikumos norādītas atsauces.

Darba autors

_____

(vārds, uzvārds)

_____

(paraksts)

Datums: _____

IZZĪŅA PAR AIZSTĀVĒŠANU

Kvalifikācijas darbs / Bakalaura darbs / Diplomdarbs izstrādāts
(atbilstoši pasvītrot)

LU _____

(fakultāte)

Ar savu parakstu apliecinu, ka darbs izstrādāts patstāvīgi.

Darba autors _____

(vārds, uzvārds, paraksts)

Rekomendēju darbu aizstāvēšanai.

Darba zinātniskais vadītājs _____

(akadēmiskais amats, zinātniskais grāds, vārds, uzvārds, paraksts)

Kvalifikācijas darbs / Bakalaura darbs / Diplomdarbs aizstāvēts

Pārbaudījuma komisijas 20 ____ . gada _____ sēdē, protokola Nr. _____

vērtējums _____

(vērtējums)

_____ (vērtējums vārdiem)

Valsts pārbaudījuma

komisijas priekšsēdētājs _____

(akadēmiskais amats, zinātniskais grāds, vārds, uzvārds)

_____
(paraksts)